

ANTEP SAVUNMASI: BİR ALBAYIN HATIRATI**Aydın EFE*****Özet**

Tarih araştırmacılarının kullandıkları önemli kaynaklardan birisi de hatıratır. Hatırat, kişilerin kendi hayat anlayışı ve zihninden geçerek kâğıda dökülmüş bir nesir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada, Emekli Albay İrfan Durukan'ın Antep Harbi dolayısıyla yazmış olduğu hatıratı incelenmiştir. İrfan Bey, 1879 (H. 1295) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Asıl ismi Mahmut İrfan'dır. Osmanlı sınırları içerisinde yer alan vilayetlerde, değişik tarihlerde Yemen, Çanakkale ve Güney Cephesinde vs. yerlerde, farklı görevlerde aktif olarak yer almıştır. Son görev yeri, Kurmay Albay olarak görev yaptığı İzmir Askerlik Dairesi Başkanlığı'dır. 1931 yılında yaş haddinden dolayı emekli olmuştur.

Antep, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Mütarekesi'nden sonra, antlaşmanın 7. maddesine dayanılarak İngilizler tarafından işgale uğramıştır. İngiliz işgali yaklaşık bir yıl sürmüştür. İngilizler ve Fransızlar aralarında anlaşmışlar ve Antep'te bulunan İngiliz askerleri yerlerini, Fransız askerlerine bırakmıştır. Fransızların bölgeye gelişinden sonra Antep'in kahraman evlatları canları pahasına şehirlerini savunmuşlardır. Düzenli bir orduya karşı şehir içinde savaşmanın en güzel örneğini vermişlerdir.

Albay İrfan Bey, Antep'in İngiliz işgali sırasında Antep Askerlik Dairesi Başkanıdır. Askerlik Şubesi deposunda bulunan silahları almaya gelen İngiliz binbaşıya, antlaşmada böyle bir hüküm olmadığı gerekçesiyle, silahları teslim etmemiştir. Bu silahlar gizlice köylere taşınmış ve Antep Harbinde zamanı gelince kullanılmıştır. Teslim edilmeyen silahların Antep çarpışmalarındaki önemi, Kâzım Karabekir Paşa'nın Erzurum'daki 15. Kolordusunun Kurtuluş Savaşımızdaki yeri kadar değerlidir. Ayrıca İrfan Bey'in, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti mensuplarıyla yapmış olduğu toplantıda, direniş stratejisi konusunda sunmuş olduğu fikir kabul edilip uygulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Albay İrfan Durukan, Gaziantep, Gaziantep Harbi, Güney Cephesi, Hatırat.

THE DEFENCE OF ANTEP: MEMOIRS OF A COLONEL**Abstract**

Memoirs is the one of important resource which history researcher use. The memoirs appears as a prose which is written down by people's life style and mind.

In this research, it is investigated about memoirs which retired colonel İrfan Durukan wrote because of Antep War. Mister was born in 1879 in İstanbul. His real name is Mahmut İrfan. He took part in different assignments in the ottoman border provinces like the Yemen, Çanakkale and the South front. His last assignment was in the president of department of regional draft Office in İzmir. In 1931 he retired because of age limit.

* Yrd. Doç. Dr.; Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, yorukefe_25@hotmail.com.

After the Mondros truce which was signed after World War 1, Antep was invaded by english according to 7th provision. The english occupation lasted a year. English and French were agreed themselves and the english soldiers gave their military zone to french soldiers. After the french came to Antep, the hero youngs of Antep defended their city at the risk of their life. They were a model to regular army by fighting in the city.

The colonel mister İrfan was the president of department of regional draft Office during occupation of English in Antep. He didn't deliver weapons which were in the store of local draft Office to english commander who came to agreement because there wasn't any decision. These weapons were carried secretly to villages and used in antep war. The weapons which weren't delivered in Antep war is important as the General Kazım Karabekir's the 15th army corps in the Turkish War of independence. Besides, mister İrfan's meeting with law defence community, the idea was applied which mister İrfan suggested about the strategy of resistance.

Keywords: The colonel İrfan Durukan, Gaziantep, Gaziantep war, the South front, memoirs.

Giriş

Hatıratlar, yakınçağ tarihi ve sonraki döneme dair tarih araştırmalarının en önemli kaynaklarından biridir.¹ Yine hatıratlar, Türkiye’de yakın dönem tarih yazıcılığının en dikkate değer ve en çok hassasiyet gerektiren kaynaklarını meydana getirmektedir.² Hatıraların objektif olarak yazılması mümkün olmayıp, hisler ve şahsi görüşlere yer verilerek kaleme alınacaklarından döneminde yazılan diğer eserlerle karşılaştırılmadan çalışmalarda kullanılması bazen sakıncalı durumlara yol açabilir.³ Son bir asırlık tarihimizin vazgeçilmez kaynaklarından olan hatıratlar, folklor bakımından, geçtiği dönem için, önemli bilgiler içermektedir.⁴

Fransızca “memoire”ın Türkçe karşılığı olarak “hatıra” kelimesi kullanılmaktadır. Arapça asıllı hatıra, “hatır, gönül, hayal” manasındadır. XIX. yüzyıla gelindiğinde hatıra kelimesi, yeni edebî metinler hakkında kullanılmaya başlanmıştır. “Hatıra”nın çoğulu olan “hatırat” kelimesinin edebî metinleri karşılayacak bir terim hâline gelmesi bu yüzyılın başlarına denk gelmektedir.⁵ Kelime manası olarak hatıra “fikre gelen şey, hatırda kalmış şey” manasında kullanılmaktadır.⁶ Hatırat kelimesini edebî tür karşılığı olarak ilk kullanan Muallim Naci’dir. Hatırat, hayat tecrübelerinin sonradan tespit edilip yazıya dökülmesi olduğundan ‘günlük’ten

¹ Ali Birinci, *Tarih Yolunda Yakın Mazinin Siyasî ve Fikrî Ahvâli*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 18.

² Nuri Çevikel, “Çanakkale Muharebelerine Dair Gayriresmî Yeni Bir Belge: Hâtırat-ı Esâret”, *History Studies*, 2/3, 2010, s. 86.

³ Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1997, s. 24.

⁴ Birinci, *Tarih Yolunda*, s. 11.

⁵ M. Orhan Okay, “Hâtırat”, *TDVİA*, c. 16, İstanbul 1997, s. 445; Banu Öztürk, “Tanzimat Yazarlarına Göre Hatırat Türü”, *TÜBAR*, XXIX, 2011, s. 305.

⁶ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, s. 568-569.

farklıdır. Günlük, günün tespiti veya fotoğrafı ise hatırat, bütün bir hayatın veya kısmının hafızadaki kalıntılarının sonradan çekilmiş fotoğrafı olarak değerlendirilmelidir.⁷

Bu çalışmada incelenen hatırat, Emekli Albay Mahmut İrfan Durukan tarafından kaleme alınan bir eserdir. Hatıratı incelerken metinde geçen olaylar, olayların geçtiği dönemlerden bahseden diğer eserler ile karşılaştırılmıştır.

Albay Mahmut İrfan Durukan'ın 29 Temmuz 1937 yılında kaleme aldığı, fiili olarak görev yaptığı Güney Cephesi - Antep bölgesinde, Antep Harbine dair yazmış olduğu hatıratı aslına sadık kalınarak verilmeye çalışılmıştır. Metinde geçen şahıslar ve bazı kelimelerin anlamları hakkında dipnotlarda, açıklamalar yapılmıştır. İşaret (*) şeklinde gösterilen dipnotlar, İrfan Bey tarafından konulmuş olup, bu dipnotların bazılarında da tarafımızca açıklamalar eklenmiştir. Kelimelerin birçoğunun yazılışı aslına uygun hâle getirilmiştir. İrfan Bey, hatıratının sonuna, Antep Mutasarrıfı Celal Bey'in Dâhiliye Nezaretine vermiş olduğu telgrafi eklemiştir. Bu telgraf da, hatıratın aslında yer aldığı için aynen aktarılmıştır.

Hatırat, küçük boy çizgili deftere yazılmış olup, *Ayıntap Harbine Dair Hatırat* şeklinde verilen ana metin, 35 sayfadan ibarettir. Antep Mutasarrıfı Celal Bey'in Dâhiliye Nezaretine yazdığı telgraf metni 4 sayfadır. 40. sayfada ise “not” kısmı yer almaktadır.

Ayrıca “Hatırat” verilmeden evvel, Güney Cephesinde vuku bulan Antep Harbinden kısaca bahsedildikten sonra Albay Mahmut İrfan Durukan'ın hayatından söz edilmiştir. Son olarak Albay İrfan Bey'in *Antep Harbine Dair Hatıratı* ile çalışma tamamlanmıştır.

Antep Harbi

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı tarihte Türk kuvvetlerinin elinde kalan Katma İstasyonu'ndan 80 km içeride kalan Antep şehri, bölgenin önemli bir ticaret ve sanayi merkezidir. Bu önemli merkez, antlaşmanın 7. maddesine dayanılarak, 17 Aralık 1918 tarihinde İngiliz işgaline maruz kalmıştır.⁸

Antep şehrini işgal eden İngiliz işgal kuvvetlerini; 5. İngiliz Tümeninin 3. Süvari Tugayı, bir istihkâm müfrezesi, bir batarya ve bir otomobilli ağır makineli tüfek kıtaları

⁷ Birinci, *Tarih Yolunda*, s. 18-19.

⁸ *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, 4. c., Atase Yay., Ankara 2009, s. 54; Ayhan Öztürk, *Millî Mücadelede Gaziantep*, Geçit Yay., Kayseri 1994, s. 27; Bilgehan Pamuk, *Bir Şehrin Direnişi Antep Savunması*, IQ Yay., İstanbul 2009, s. 64.

oluşturmaktaydı. İngiliz kuvvetleri, Antep'e hâkim bir mevkiye bulunan Amerikan Koleji'ni⁹ işgal ederek koleje yerleşmişlerdir. Bir İngiliz albay ile Binbaşı Mils, Antep Hükümet Konağına gelerek Antep Mutasarrıfı Celal Bey ile bir görüşme yapıp, Antep'e gelme sebeplerini açıkladılar. Bu görüşmede, "Halep'te fazla asker ve hayvanları bulunduğu için kışı çıkarmak ve iâşe temini maksadıyla geldikleri ve bu hareketlerinin işgal mahiyetinde olmadığı" İngilizlerin şehre gelme sebepleri arasında gösterilmiştir.¹⁰

Antep'te İngiliz işgali dolayısıyla bir miting yapılmış ve mitingde Antep Belediye Başkanı Lütfi Bey, "halkın bu işgali reddettiğini, ahalsinin %90'ı Müslüman ve Türk olan, ayrıca Suriye ile hiçbir alakası bulunmayan, öz topraklarının haksız olarak işgal edildiğini ve hiçbir asayişsizliğe meydan verilmediğini" beyan etmiştir.¹¹

İngiltere Birinci Dünya Savaşı esnasında yapmış olduğu, gizli bir anlaşma olan, Sykes-Picot Antlaşması ile Antep, Maraş ve Urfa'nın Fransa hâkimiyetinde olduğunu kabul etmişti. Savaşın sonlarına doğru Musul'daki durumunu kuvvetlendirmek ve Fransa'ya karşı pazarlık konusu yapmak üzere Antep, Maraş ve Urfa'yı işgale başlamıştır. Bu durumu kabullenmeyen Fransa davasından vazgeçmeyerek İngiltere nezdinde girişimlere başlamıştır. İngiltere, Musul ile birlikte Suriye üzerinde bulunan haklarının tanınmasını, Fransa ise Suriye mandaterliğinin kendisine verilmesini istemiştir. İki taraf arasında başlayan görüşmeler sonucunda Temmuz 1919 tarihinde Llyod George ve Clemenceau bir anlaşmaya varmışlardır. Yapılan bu görüşmeler neticesinde Adana, Maraş, Antep ve Urfa ile Suriye'nin bir kısmında İngiliz birlikleri yerlerini Fransız birliklerine bırakacaklardır. 1 Kasım 1919 tarihinden itibaren İngiliz birliklerinin Çukurova ve Suriye'den çekilmesi ve yerlerini Fransız birliklerine terk etmesi hakkındaki Suriye İtilafnamesi olarak da tanınan İngiliz - Fransız Anlaşması, 15 Eylül 1919 tarihinde imzalanmıştır.¹²

Mondros Ateşkes Antlaşması hükümlerine göre geçerli olmayan sebeplerle İngilizlerin Antep'i işgali yaklaşık bir yıl sürmüştür. Bu durum, barış antlaşması imzalanıncaya kadar geçici olarak kabul edilmiştir. Fakat 15 Eylül 1919 tarihinde iki devletin anlaşması, Suriye ve

⁹ Amerikan Koleji 1876 yılında şehrin batısındaki bir tepe üzerine inşa edilmiştir (Abadie, *Türk Verdünü Gazi Ayıntap (Ayıntab'ın Dört Muhasarası)*, çev. Necmeddin, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1339, s. 12).

¹⁰ Abadie, *Türk Verdünü Gazi Ayıntap*, s. 16; Öztürk, *Gaziantep*, s. 27; İzzettin Öztoprak, "Türkiye'nin İşgali ve Millî Direniş Hareketleri" *Türkler*, c. XV, Yeni Türkiye Yay. Ankara 2002, s. 589; Pamuk, *Antep Savunması*, s. 74-75.

¹¹ Saadetin Gömeç, *Millî Mücadelede Gaziantep*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s. 19.

¹² *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s. 60-61; Pamuk, *Antep Savunması*, s. 88; Öztürk, *Gaziantep*, s. 43-47.

Çukurova'daki İngiliz kuvvetleri ile Fransız kuvvetlerinin yer değiştirmesi ortamı bir anda germiştir.¹³

Antep'te bulunan Fransız Askeri Kuvvetler Komutanı Albay Sainte Marie ve İngiliz Askeri Kuvvetler Komutanı General Weir tarafından, şehrin Fransızlara tesliminden önce 1 Kasım 1919 tarihinde geçerli olacak bir beyanname yayınlanmıştır. Bu beyanname ile Antep'in statüsü de belirlenmiştir.¹⁴

Sivas Kongresi'nden sonra da Antep'te Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için çalışmalar yapılmıştır. İngiliz işgali devresinde memleketin kurtuluş çarelerini düşünen Antep'lilerden Kahyaoğlu Cemil, Sinanzade Mustafa, Bakkal Mustafa Çavuş ve birçokları, bir araya gelerek millî teşkilatı kurmayı tasarlamışlardır. Sivas Kongresi kararlarının Antep Mutasarrıflığına gelmesi üzerine; Doktor Ragıp, Alay kâtibi Avni, Telgrafçı Mahir, Hâkim Kuşçuzade Hamdi Bey, idare meclisi başkâtibi Eşref Bey'in evinde toplanarak Sivas Kongresi kararlarını okumuşlar ve Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurmuşlardır. Telgraf memuru Mahir Bey, telgrafhanede İngiliz nöbetçi ve tercümanın bulunmasına rağmen, bütün gece uykusuz kalma pahasına, Mustafa Kemal Paşa'ya cemiyetin kurulduğunu bildirmiştir.¹⁵

Fransızların Kasım 1919 tarihinin başlarından itibaren Antep'e gelmelerinden sonra olaylar başlamış ve Fransızlar ile birlikte gelen Ermeni lejyonerler taşkınlıklarda bulunmuşlardır. İngiltere'nin son birliği, 5 Kasım 1919 tarihinde Antep'ten çekilmiştir. Fransızlar, İngilizlerin bıraktıkları mıntikalara, Ermenilerin durumdan duydukları memnuniyeti dışı vuran gösterileri arasında yerleştiler. Fransız birlikleri; Ermeni Alayının 3. Taburu ile 412. Piyade alayı ve Afrika avcı taburlarından oluşmaktaydı. Antep, Kilikya'da bulunan Fransız kumandanlığına bağlı olarak Albay Flye Sainte Marie'nin idaresi altında bulunuyordu.¹⁶

Bu işgal üzerine Antep'lilerin bir protesto gösterisi düzenlediği, Ma'mûretü'l-azîz (Elazığ) Vilayeti tarafından, 14 Ocak 1920 (14 Kanunisani 1336) tarihinde Dâhiliye Nezaretine bir telgraf ile bildirilmiştir. Bu telgrafta; Fransızların, Hükûmet Konağı'nda bulunan Osmanlı bayrağını indirdikleri ve yerine Fransız bayrağını astıkları, daha sonra Antep'lilerin bu olaya tepki gösterdikleri ve Osmanlı bayrağını tekrar astıkları belirtilmiştir. Dâhiliye Nazırı Müsteşarı

¹³ Pamuk, *Antep Savunması*, s. 89.

¹⁴ Beyanname konusunda geniş bilgi için bkn. Pamuk, *Antep Savunması*, s. 95; *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, s. 71.

¹⁵ Ali Nadi Ünler, *Türkün Kurtuluş Savaşında Antep Savunması*, Kardeşler Matbaacılık, İstanbul 1969, s. 17; Gömeç, *Milli Mücadelede*, s. 31-32; Öztürk, *Gaziantep*, s. 41.

¹⁶ Pamuk, *Antep Savunması*, s. 101.

da bu telgraftan, 22 Ocak 1920 (22 Kanunisani 1336) tarihli bir yazı ile Hariciye Nezaretini bilgilendirmiştir.¹⁷

Antep'in Fransızlar tarafından işgali, Anadolu'nun dört bir tarafında yapılan mitinglerde protesto edilmiştir. Mut, Diyarbakır, Çermik, Malatya, Elazığ, Siverek, Mardin, Nusaybin, Arapkir, Palu, Bitlis, Viranşehir, Sivas, Siirt, Midyat, Resülayn, Avanos, Adilcevaz, Elbistan, Alaşehir, Erzurum ve Erzincan'da işgallere tepki mitingleri düzenlenmiştir. Ayrıca Milli Aşireti ve Katolik Süryani Cemaati de bu protestolara destek vermiştir.¹⁸

İşgallere karşı "Müslüman toprağında heç gâvur olur mu" diyerek başlayan Antep'inin tepkisi dünyada görülen ender şehir savaşlarından birisini oluşturmaktadır. Bu savaşta küçük, dağınık ve hafif silahlı kuvvetlerden oluşan direniş hareketinin, insanlarla meskûn olan bir mahalde büyük bir orduya karşı nasıl karşı koyulabileceğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.¹⁹

Antep'in merkezi ve çevresinde uzun müddet devam eden muharebeler²⁰ meydana gelmiştir. Antep'in dışarı ile olan bağlantılarını kesen, şehri müdafaa edenleri aç ve cephanesiz bırakan Fransızlar, Antep'i 8 Şubat 1921 tarihinde ele geçirmişlerdir. Bu olay, Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi Ankara'da da büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Bundan dolayı TBMM önünde protesto gösterileri yapılmıştır. Antep şehrinde kalan müdafiler, Doktor Mecit Bey ve bazı kimselerin aracılığıyla müzakereye girilerek, 9 Şubat 1921²¹ tarihinde, Fransız karargâhında, Fransızlarla 11 maddelik bir teslim anlaşması imzalamışlardır. İmzalanan bu antlaşmada Türk tarafını Müftü Fahreddin, Tercüman Mecideddin, Geçici Hükümet Başkanı Doktor Mecit, Eşraftan Kâmil, Nuri ve Doktor İbrahim temsil ederken, Fransız tarafını ise Albay Abadie ve Albay Andrea temsil etmiştir.²²

Bu arada Antep'ilerin göstermiş olduğu üstün müdafaadan dolayı, TBMM'ye Millî Savunma Bakanı Fevzi Çakmak tarafından 6 Şubat 1921 tarihinde Antep adının Gaziantep olarak değiştirilmesi hususunda bir önerge verilmiştir. Bu tarihte yapılan TBMM'nin 147.

¹⁷ BOA. HR. SYS. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Siyasi), 2543/8.

¹⁸ Pamuk, *Antep Savunması*, s. 108.

¹⁹ Pamuk, *Antep Savunması*, 15.

²⁰ Bu muharebeler konusunda geniş bilgi için bkn. Ünler, *Türkün Kurtuluşu*; Gömeç, *Milli Mücadelede.*; Öztürk, *Gaziantep.*; Pamuk, *Antep Savunması*.

²¹ Osmanlı Arşivinde yer alan Fransızca yazılmış bir belgede, Fransız resmi makamları tarafından yazılan yazılarda, Antep'in 9 Şubat 1921 tarihinde düştüğü, geçmektedir [BOA. HR. SYS. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Siyasi), 2465/63].

²² Ünler, *Türkün Kurtuluşu*, s. 148-149; Gömeç, *Milli Mücadelede*, s. 95; Öztürk, *Gaziantep*, s. 164-165; Pamuk, *Antep Savunması*, 301-302.

toplantısının ilk celsesinde Antep'e "Gazi" unvanının verilmesi oy birliğiyle kabul edilmiş ve bu kanun, 8 Şubat 1921 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.²³

TBMM Hükûmeti kuvvetlerinin batı cephesinde Yunanlılara karşı kazanmış olduğu zaferler neticesinde Fransızlar, Anadolu'dan çekilmeyi düşünmüş ve nihayet Sakarya Zaferi'nden sonra 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması ile Antakya civarı hariç, işgal ettikleri yerlerden çekilmişlerdir. Bu antlaşmaya göre Fransızlar, Antep'teki kuvvetlerinin büyük bir kısmını Kasım ayında, kalan kısmını ise 25 Aralık'ta Antep'ten çekmişlerdir.

17 Aralık 1918 tarihinde İngiltere'nin, daha sonra da 25 Ekim 1919 tarihinde Fransa'nın işgaline uğrayan Antep, bağımsızlığına 25 Aralık 1921 tarihinde kavuşmuştur. Ancak işgalin ardından şehir harap bir hâlde, evler ise oturulamayacak durumdadır. Meşru haklarını koruma ve savunma dışında gayesi olmayan Antep halkının en büyük kaybı ise şüphesiz binlerce evladını kaybetmesidir. Bu mücadelede Antepliler, varını yoğunu ortaya koyarak büyük bir özveride bulunmuşlardır.²⁴

Albay Mahmut İrfan Durukan'ın Hayatı

Albay Mahmut İrfan Durukan'ın hatıratına geçmeden önce konuya "Albay Mahmut İrfan Durukan kimdir?" sorusuna cevap vererek başlamanın, çalışmada yer alan hatıratın, tarihsel açıdan taşıdığı önemi ortaya koyabilmek için gerekli olduğu düşünülmüştür.

Mahmut İrfan Durukan, İstanbul Kasımpaşa'da 1879 (H. 1295) tarihinde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Ahmet Cemal, annesinin adı ise Hatice Şefika'dır. Sicil no 314-10 olarak geçen Mahmut İrfan Durukan, Kurmay Albay rütbesiyle son olarak İzmir Askerlik Dairesi Reisliği görevinde bulunmuştur.²⁵ İrfan Bey, Hayriye Hanım ile evlenmiş ve bu evliliklerinden Ahmet Nüzhet isminde bir oğlu, 1 Temmuz 1917 tarihinde, Antep'te dünyaya gelmiştir. Albay Mahmut İrfan Bey'in torunu ve torununun çocuğu günümüzde hayattadır.²⁶

²³ Pamuk, *Antep Savunması*, s. 304.

²⁴ Pamuk, *Antep Savunması*, s. 310.

²⁵ Mahmut İrfan ismi Mehmet İrfan şeklinde de geçmektedir. Elimizde bulunan 1925 (1341) senesi sicil kaydında, Mahmud İrfan olarak adı geçmektedir (Bu sicil kaydı, Milli Savunma Bakanlığı Arşiv Müdürlüğü'nden alınan 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazılarında yer almaktadır). Mehmet İrfan şekli konusunda bkn. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay., Ankara 2010, s. 3.

²⁶ 08 Mayıs 2014 tarihli Nüfus Kayıt Örneği.

Fransızca, İtalyanca ve Arapça bilmektedir. 20 Mayıs 1951 tarihinde, 72 yaşında, vefat etmiştir.²⁷

Askerlik Hayatı

13 Mart 1896 (1 Mart 1312) tarihinde askerî mektebe giren Mahmut İrfan Bey, 9 Ocak 1902 (27 Kanunievvel 1317) tarihinde yüzbaşı rütbesiyle mezun olmuş ve Atik 3. Ordu Nevrekop Alayı'na tayin edilmiştir. 3 Mart 1904 (19 Şubat 1319) tarihinde kıdemli yüzbaşı olan İrfan Bey, bu tarihlerde 32. Berat Redif Fırkası kurmay başkanlığına getirilmiştir. 27 Ağustos 1906 (14 Ağustos 1322) tarihinde Yemen Hudeydiye'de bulunan 7. Ordu Komutanlığına atanmış ve o bölgede meydana gelen isyanları bastırmak üzere görev almıştır. 28 Ağustos 1907 (1323 yılının ortaları) tarihinde tekrar Sana'da, Ordu Kurmay Başkanlığına tayin edilmiştir.

İrfan Bey, 1 Mayıs 1908 (18 Nisan 1324) tarihinde binbaşılığa terfi etmiş ve üç ay süreyle İstanbul'a gitmesine müsaade verilmiştir. İstanbul'da bulunduğu sırada, Meşrutiyet'in ilanıyla Erkan-ı Harbiye-i Umumiye 3. Şubeye tayin edilmiştir. 14 Mayıs 1910 (1 Mayıs 1326) tarihinde Yarbaylığa terfi eden İrfan Bey, aynı tarihlerde, Yemen valisi ve komutanı olan Mirliya Mehmet Ali Paşa tarafından 116. Alay Komutanlığına getirilmiştir. 6 Haziran 1910 (24 Mayıs 1326) tarihinde ikinci defa olarak Hudeydiye'ye tayin edilmiş ve o yıl yapılan muharebelerde gösterdiği başarılarından dolayı takdirname ve madalya ile ödüllendirilmiştir.

1910-1912 (1326-1328) tarihleri arasında Yemen'de İmam Yahya ve Seyyid İdris ile yapılan muharebelerde görev yapan İrfan Bey, 116. Alay Komutanlığında iki senelik görevini tamamladıktan sonra Haziran / Temmuz 1912 (Haziran 1328) tarihinde 7. Kolordu Kurmay Başkanlığına vekâleten atanmıştır.

İrfan Bey, 11 Eylül 1913 (29 Ağustos 1329) tarihinde İstanbul'da bulunan 4. Ordu Erkan-ı Harbiye Başkanlığına atanmış ve 23 Ocak 1914 (10 Kanunisanı 1329) tarihinde 24. Alay Komutanlığına tayin edilmiştir. 16 Temmuz 1914 (3 Temmuz 1330) tarihinde "teftiş, talim ve manevra" için bir ay süreyle Almanya'ya gönderilmesi kararlaştırılmasına rağmen seferberlik ilanı dolayısıyla, Almanya'ya gitmesi ertelenerek alayı ile birlikte Gelibolu'ya intikal etmiştir. Mahmut İrfan Bey, 3. Ordu Komutanlığının 8 Kasım 1914 (26 Teşrinievvel 1330) tarih ve 4 sayılı emri üzerine Menderes Mıntıkası Komutanlığına atanmıştır.

²⁷ *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 3.

26 Şubat 1915 (13 Şubat 1330) tarihli emir ile 25. Alay Komutanlığına getirilmiş, 28 Mart 1915 (1331 yılının Mart ayının ortasında) tarihinde Alay ile birlikte Maydos'a intikal etmiştir. 25 Nisan 1915 (12 Nisan 1331) tarihinde düşmanın karaya asker çıkartmasıyla, 28 Nisan 1915 (15 Nisan 1331) tarihinde, Seddülbahir mıntıkasında Kirte ve Sığındere - Kirte istikametinde düşmanın yaptığı genel taarruzu, 26. Alay 2. Taburun bakayası ile birlikte durdurmayı başarmıştır. Dört gün süren muharebeden sonra 25. Alayın 2/3'ü kaybolduğundan 26. Alay ile birleştirilmiş ve 25. Alay lağvedilmiştir.

İrfan Bey, 3. Kolordu Komutanlığının 30 Nisan 1915 (17 Nisan 1331) tarih ve 22547 sayılı emriyle "Akbaş, Maydos ve Bigalı İskelelerinin Sevkiyat ve İaşe Komisyonu Riyaseti"ne tayin edilmiştir. Daha sonra, 11 Mayıs 1915 (28 Nisan 1331) tarihli 3. Kolordu Şimal Grubu Komutanlığının emriyle, Kabatepe mıntıkası komutanlığına atanmıştır. 27 Mayıs 1915 (14 Mayıs 1331) tarihinde Anafartalar mıntıkası komutanlığına tayin edilerek, bu mıntıkada iken Çatlak ve Sazlıdere arasında meydana gelen, 29-31 Mayıs 1915 (16-18 Mayıs 1331) tarihli, muharebeleri idare ederek başarıyla neticelendirmiştir. 3. Kolordu Şimal Grubu Komutanlığının, 18 Haziran 1915 (5 Haziran 1331) tarihli emriyle 33. Alay Komutanlığına tayin edilmiştir. Bir hafta sonra Cenup Grubu Komutanlığının, 25 Haziran 1915 (12 Haziran 1331) tarihli emriyle Seddülbahir mıntıkasında bulunan 19. Alay Komutanlığına atanarak, burada yapılan, 12-13 Temmuz 1915 (29-30 Haziran 1331) tarihli, muharebelere katılmıştır.²⁸

24 Temmuz 1915 (11 Temmuz 1331) tarihinde 5. Ordu Komutanlığının emriyle 1. Kolordunun Asya Grubu Komutanlığına atanmıştır. Muamelat-ı Zatiye Müdüriyetinin 11 Eylül 1915 (29 Ağustos 1331) tarih ve 2/3277 sayılı emriyle Antep'te bulunan Ahz-i Asker Kalem Riyasetine tayin edilen İrfan Bey, 2. Ordu Komutanlığının Mayıs 1917 (Mayıs 1333) tarihli emriyle Antep'te teşkil edilen Menzil Mıntıka Müfettişliğine getirildi. Daha sonra, Ağustos 1917 (1333 yılının ortalarında) tarihinde, Antep ve Maraş livaları dâhilinde eşkiya takibine memur edilmiştir.²⁹

Harbiye Nezaretinin 9 Şubat 1920 (9 Şubat 1336) tarihli emriyle Maraş Mutasarrıflığına vekâleten atanan İrfan Bey, 20 Nisan 1920 (20 Nisan 1336) tarihinde bu görevden alınarak 3. Kolordu emrine verilmiştir. 13. Kolordu Komutanlığının 6 Temmuz 1920 (6 Temmuz 1336) tarih ve 2899 / 10499 numaralı emriyle tekrar Antep Ahz-i Asker Kalem

²⁸ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları.

²⁹ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları; *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 4'te 14 Ekim 1915 tarihinde Antep Askerlik Dairesi Başkanlığına getirildiği belirtilmektedir.

Riyasetine atanmıştır. Yine aynı senenin Temmuz ortalarında Adana Cephesi Komutanlığının emriyle ilave olarak Antep Mıntıkası Komutanlığı da uhdesine verilmiştir (15 Temmuz 1920).³⁰

1 Mart 1921 (1 Mart 1337) tarihinde Albay rütbesine yükselen İrfan Bey, Müdafaa-i Milliye Vekâletinin 7 Nisan 1921 (7 Nisan 1337) tarih ve 3601 numaralı emriyle de taltif edildikten bir müddet sonra 16 Nisan 1921 (16 Nisan 1337) tarih ve 3/395 numaralı emriyle Sivas Menzil Müfettişliğine tayin edilmiştir. Daha sonra, Müdafaa-i Milliye Vekâletinin 7 Eylül 1921 (07.09.1337) tarihli emriyle Kırşehir Erkan Ümera ve Zabitan, Üsera Garnizonu Komutanlığına (Kırşehir Üstsubay, Subay ve Esir Garnizonu) atanmıştır. Garnizonun lağvedilmesi üzerine, 12 Mart 1923 (12.03.1339) tarihinde Kayseri Ahz-i Asker Kalemi Riyasetine tayin olunan Albay İrfan Bey, 11 Eylül 1923 (11.09.1339) tarihinde vekâletin emriyle İzmir Ahz-i Asker Kalemi Riyasetine getirilmiştir.³¹

Albay İrfan Bey, 17 Ekim 1931 tarihinde yaş haddinden dolayı, 52 yaşında iken, emekli olmuştur.³²

Almış Olduğu Nişan ve Madalyalar

İrfan Bey, çeşitli dönemlerde birkaç nişan ve madalya almıştır. 4 Ağustos 1902 (28 Rebiülahir 1320) tarihinde beşinci rütbeden ve 1910 / 1911 (1326) yılında üçüncü rütbeden Mecidî nişanlarını almıştır.³³

6 Haziran 1910 (24 Mayıs 1326) tarihinde ikinci defa olarak tayin edildiği Yemen'deki, Hudeydiye'de, o yıl yapılan muharebelerde gösterdiği başarılarından dolayı takdirname ve madalya ile ödüllendirilmiştir.³⁴

4. Ordu Kumandanlığının 17 Kasım 1916 (4 Teşrinievvel 1332) tarih ve 3597 sayılı yazısıyla Harp Madalyası verilerek taltif edilmiştir.³⁵

³⁰ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları.

³¹ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları. Diğer bir çalışmada ise Sivas Menzil Müfettişliğine atanma tarihi 16 Şubat 1921, Kırşehir'e atanma tarihi 7 Eylül 1922, İzmir'e atanma tarihi de 5 Ekim 1923 olarak verilmiştir (*Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 4-5).

³² MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları. Bir başka çalışmada ise emekli olma sebebinden bahsedilmeden 17 Kasım 1931'de emekliye ayrıldığı kayıtlıdır (*Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 5).

³³ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları. Diğer çalışmada ise Beşinci dereceden Mecidî nişanını alma tarihi olarak 1 Ağustos 1902 tarihi verilirken Üçüncü dereceden Mecidî nişanını alma tarihi olarak 27 Kasım 1911 tarihi verilmiştir (*Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 5).

³⁴ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları.

19. Alay Komutanlığındaki hizmetlerinden dolayı, 9 Mayıs 1918 (09.05.1334) tarihinde, Harp Madalyası ile 23 Kasım 1926 tarihinde ise 24 numaralı Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyası ödül olarak İrfan Bey'e verilmiştir.³⁶

Albay Mahmut İrfan Durukan'ın kim olduğu sorusuna dair yapılan araştırmalar neticesinde ulaşılan bütün veriler, onun mesleki yaşamında başarılı ve vatansever bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Albay Mahmut İrfan Durukan'ın hatıratından bahsedilecektir.

Ayıntap Harbine Dair Hatırat

(1) Mondros Mütarekesi'nin hemen akabinde Ayıntap, Maraş ve Urfa livalarının İngilizler tarafından suret-i işgali ve buraları istihlâf³⁷ eden Fransızlarla girilen Millî Mücadeleye, Fransız Erkân-ı Harp Kaymakamı Abadi'nin (Türk Verdonu Gazi Ayıntap³⁸) ve Lohanlı Mustafa Nurettin'in (Gazi Ayıntap Müdafaası)³⁹ nam eserlerinden okuyup öğrenmek mümkün olduğu cihetle ben burada bahsi geçmeyen ve geçtiği halde görüş ve kavrayışına tamamen uygun düşmeyen vakayı ve hadisatı tebarüz ettireceğim.

İşgali müteakip Fransızların tevali eden vekayi-i caniyanesi muhafaza-i istiklal ve müdafa-i vatan, ırz ve namus kaygısıyla Gazi Ayıntap'ta gizli bir cemiyet kurulmaya başladı. Atatürk'ten gelen telgraf üzerine Müdafa-i (2) Hukuk namını alan bu cemiyetin Ayıntap heyet-i merkeziyesi namıyla bir de heyet-i mümessilesi vardı. İctimalarını geceleri akdeden bu heyet, bir taraftan teşkilatı tevsi⁴⁰e çalışırken efradının da teslihi çarelerini arıyordu (arıyordu). Teşkilata girenlerden hal ve vakti müsait olanları silah tedarikine mecbur tuttuğu gibi fakr-i hali

³⁵ “Erkân ve Ümera ve Zabitan ve Mensûbiyet-i Askeriyeden Hidemât-ı Fevkaladesi Sebik Edenlerin Taltifi Hakkında Teklif Varakasısı” şeklindeki Osmanlıca belge (MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları).

³⁶ MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları. Türk İstiklal Harbi'ne katılan alay ve komutanların biyografilerinin kayıtlı olduğu çalışmada ise Harp Madalyasından bahsedilmemekle birlikte İstiklal Madalyasının tarihi de 1927 olarak verilmiştir (*Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 5).

³⁷ Birinin yerine geçme.

³⁸ Abadi'nin bu kitabı Erkân-ı Harbiye Yüzbaşlarından Necmeddin tarafından Türkçeye tercüme edilerek Dersaadet'te 1339 yılında Matbaa-i Askeriye'de basılmıştır. Kitabın künyesi şu şekildedir: Abadie, *Türk Verdünü Gazi Ayıntap (Ayıntap'ın Dört Muhasarası)*, çev. Necmeddin, Matbaa-i Askeriye, Dersaadet 1339. Bu kitap 103 sayfadan ibarettir. Antep harbine dair olaylardan bahsedilmektedir.

³⁹ Lohanîzâde Mustafa Nureddin, *Hubb-i İstiklâlin Abidesi Gazi Ayıntap Müdafaası*, Matbaa-i Milli, İstanbul 1340-1342. Bu kitap, Antep harbini ve yapılan mücadeleleri teferruatlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Kuva-yı Milliye saflarında mücadele eden kahramanların birer resimleri de kitaba konulmuş ve kitap görsel açıdan da zenginleştirilmiştir. Antep Harbine ışık tutması açısından önemli bir kaynaktır. Mustafa Nureddin'in kitabı, 399 sayfadan ibarettir.

⁴⁰ Metinde tevsi şeklinde geçse de aslı tevsi' (genişletme, genişletilme)dir.

sabit olanlar için de ahaliden topladığı paralarla Halep, Bab, Birecik gibi mahallerden silah satın alıyordu. O tarihlerde Ayıntap askerlik şubesi debboyunda (deposunda), hatırımda kaldığına göre dört yüzü mütecaviz mavzerle altmış sandık kadar cephaneye vardı. İngiliz işgali esnasında bu gün İngiliz istihbarat zabiti Mapi (Binbaşı) Mils, debboya (depoya) gelmiş ve bunları almak istemişti. Mumaileyhin hiçbir hakka istinad etmeyen bu talebine cevab-ı zıt vermiştim. O da ısrar edip cebren almadı, mevcudu tesbit ile iktifa etmişti. İşte bu suretle yedimizde kalan mezkûr esliha (3) ve cephanenin mücahidîne tevzii çarelerini düşündük ve bu hususta Ulu Önder'in de rey ve muvafakatini aldık. Ancak işin gayet gizli tutulması çok mühim ve zaruri idi. Çünkü kansızların meseleden haberdar olmaları henüz nüve halinde olan teşkilatımızı darbeleyecek ve bir hayli kişinin de canına mal olacaktı. Nihayet silahların harice kaçırılması ve oradan tevziyatının yapılması kararlaştırıldı ve bu karar bir gece köylere getirilen hayvanlarla kimseye sezdirmeden mevki-i tatbikiye kondu ki Ayıntap savaşında düşman bağına çevrilen silahların mühim bir kısmı defaten ve tez elden temin edilmiş oldu.⁴¹

Gün geçtikçe teşkilat köylere varıncaya kadar dal budak salmaya başladı. Artık Fransızlara karşı koyabilecek bir kuvvet vücut bulmuş oluyordu.

Mücadeleye nasıl girişecektik: Bunu tayin için bir gece Körükçüzâde Ahmet'in⁴² evinde bir toplantı yapıldı. (4) Reyime müracaat ettiler. Ermeni mahallatının Fransız ordugâhı cihetinde olmasından şehir dâhilinde silah patlatılacak olursa Ermeniler zaten mütemayil oldukları Fransız tarafını iltizam edeceklerinden Fransızların şehrin yarısını ve bilhassa mevkian hâkim kısmını kolaylıkla ellerine geçireceklerini ve on binlere varan Ermeni efradından istedikleri gibi istifade edeceklerini ve hasmın şehirden tardı noksan vesaitte mümkün olmayıp bunun için her şeyden evvel kuvvetli bir topçuya hassaten ağır toplara ihtiyaç olduğunu ve bilakis düşmanın mevcut topçusu ile ve celbedeceği ağır toplarla İslam mahallatını tahrip edeceğine ve kesafet-i nüfus sebebiyle ağır zayıata sebep olacağını ileri sürerek metrisi meşkûk bir maceraya atılmaktansa şehirde sükûnun muhafazası ile hariçte düşmanın muvasala⁴³ yolları üzerinde gidip

⁴¹ İngiliz Binbaşı Mils'in Antep Askerlik Şubesi deposunda bulunan silahları almak istemesi, silahların İrfan Bey tarafından verilmemesi ve silahların depodan nasıl çıkarıldığı konusunda arşiv vesikalarında bilgi mevcuttur. Bkn. Öztürk, *Gaziantep*, s. 32.

⁴² Körükçüzâde Ahmet, Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir üyesidir (Bilgehan Pamuk, *Antep Savunması*, s. 146).

⁴³ Vâsıl olma, varma, ulaşma, yetişme manasındadır.

gelen kollarına baskınlar verilmek (5) suretiyle mücadeleye girişmenin muvafık olacağını izah ettim. Bu fikrim Heyet-i Umumiye’ce tasvip edildi ve bu yoldan icraata da geçildi.⁴⁴

13/II. Kânundaki (Kânunisani) Büyük Araplar Vak’ası ve 20. II. Kânunda Ayıntap’tan Maraş’a gitmekte olan bir işe kolunun Pazarcık ovasına inilecek yerde tamamen imha edilmesi üzerine Ayıntap’la Maraş’ın muvasalası kesilmiş olduğu gibi Kilis yolu üzerine çıkarılmış olan Şahin Bey⁴⁵ de (Mülazım Sait Efendi) köylerden topladığı müsellaht efrad ile düşmanın Kilis’ten çıkardığı erzak kolunu vurup sürate mecbur ederek Kilis’le Ayıntap arasını kesmiş bulunuyordu.

Dâhilde sükûnu ihlal edecek vak’alar eksik olmamakla beraber silah patlatılmasına mahal verilmiyordu. Ezcümle iki Fransız neferinin çarşafını çıkarmak istedikleri bir kadının müdafaasına kalkışan on iki yaşındaki oğlumun süngülenmesi halkın silaha (6) sarılması için başlı başına bir hadise iken hükûmet-i mahalliyenin tedbir ve temkini halk tarafından hatırı sayılan Belediye Reisi Şeyh Mustafa Efendi’nin⁴⁶ masruf gayreti sayesinde Fransız kumandanı Flye Sainte Marie (Fli Sent Mari)’nin bizzat hükûmete kadar gelerek taziye vermesi ve katillerin

⁴⁴ Körükçüzâde Ahmet’in evinde yapılan toplantıda, Yarbay İrfan Bey tarafından belirlenen, işgale karşı direniş stratejisi konusunda ayrıca arşiv vesikalarında da bilgi mevcuttur. Bkn. Pamuk, *Antep Savunması*, s. 166; Öztürk, *Gaziantep*, s. 76.

⁴⁵ Asıl adı Mehmet Sait’tir. Şahin adı takma bir isim olup Kilis yolu savaşlarında kullanmıştır. Mehmet Sait, 1877 (H. 1293) tarihinde Antep’te dünyaya gelmişti. Babasının adı Abdullah Efendi, anasının adı ise Ayyuş hanımdır. Dört yaşında babasını kaybeden M. Sait Efendi, dayısı Sipahi Hacı Kara Mehmet’in yanında yetişti. 1899 tarihinde Yemen’e asker olarak gönderilmiş ve gösterdiği başarılar üzerine başçavuş olmuştur. Trablusgarp’a 1911 tarihinde gönüllü olarak gitti. Balkan Savaşlarına katılarak Çatalca Cephesinde savaştı. Birinci Cihan Harbinde Galiçya Cephesinde ve Ekim 1917 tarihinde ise Sina Cephesinde görevlerde bulundu. Göstermiş olduğu gayretlerden dolayı teğmenliğe (mülazım-ı sani) terfi etti. İngilizlere, Sina Cephesinde, 1918 tarihinde esir düştü. 1919 tarihi sonlarına kadar Mısır’da bulunan Seydi Beşir Esir Kampında kaldı. Ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra serbest bırakılmıştır. 13 Aralık 1919 tarihinde İstanbul’a gelerek Harbiye Nezaretine müracaatta bulunarak yeni bir görev talebinde bulundu. Nezaret tarafından Birecik Askerlik Şubesi Başkanlığına tayin edilen Şahin Bey, Antep’in işgal altında bulunduğu durumu görerek burada kalmaya karar vermiştir. Şahin Bey’in, Antep Heyet-i Merkeziyesine müracaatı neticesinde ve kendisine Kilis Yolu Kuva-yı Milliye Komutanlığı görevi verilmiştir. Kilis-Antep yolunu 28 Mart 1920 tarihine kadar tutarak Fransızların Antep’te bulunan işgal birliklerine yardımlarını engellemiştir (Gömeç, *Milli Mücadelede*, s. 37-38; Öztürk, *Gaziantep*, s. 80; Ali Nadi Ünler, *Türkün Kurtuluşu*, s. 30; B. Pamuk, *Antep Savunması*, s. 174’te Mehmet Sait’in doğum tarihi 1871 yılı olarak geçmektedir). Yapılan başka bir çalışmada da, eserin yazarı tarafından Şahinbey Nüfus Müdürlüğü kayıtlarında yapılan incelemelerde, Mehmet Sait’in “Gaziantep ili Şahinbey nüfus kütüğünde Kurbu Bostancı Mahallesi, cilt no: 74, hane no: 53, sayfa no: 2” olarak kayıtlı olduğu belirtilmiştir. Şahin Bey hakkında yukarıda yer alan bilgilerin de bulunduğu çalışma için bkz. Halil İbrahim İnce, *Milli Mücadele’de Kilis*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2004, s. 81-82. Şahin Bey hakkında başka bir çalışma için bkz. Ali Gürsel, “Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Savunması ve Şahinbey”, *Asia Minor Studies Dergisi*, c. 1, S. 1, Kilis 2013, s. 59-60. Şahin Bey’in Antep-Kilis yolu üzerindeki muharebeleri için bkn. Sahir Üzel, *Gaziantep Savaşının İç Yüzü I, (Gaziantep Savaşı ve Kılıç Ali)*, Sümer Matbaası, Kayseri 1946, s. 12-17; A. N. Ünler, *Türkün Kurtuluşu*, s. 30-44;. Şahin Bey’in şehadet şerbetini içtiği vakit olan muharebe konusunda bkn. Lohanizâde Mustafa Nureddin, *Gazi Ayıntap*, s. 47 ve Gömeç, *Milli Mücadelede*, s. 39-47.

⁴⁶ Şeyh Mustafa Efendi, Antep’in Osmanlı Döneminde belediye teşkilatı kurulduktan sonra işbaşına gelen 10. Belediye başkanı olup 1910-1913 tarihleri arasında görev yapmıştır. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi web sitesinde ismi Şih Mustafa Efendi şeklinde geçmektedir (www. Gaziantep-bld.gov.tr/eski-baskanlarimiz.html, erişim tarihi: 07/09/2013).

mutlak surette tecziye edileceklerine dair mevaitte⁴⁷ bulunması neticesi galeyan halinde bulunan ahalinin teskiniyle muhafazası matlub olan sükûnun idamesine saik oldu.

Bu sıralarda Maraş'ın karıştığına ve orada sokak muharebeleri başladığına dair heyecanlı haberler gelmeye başladı. Mutasarrıf Celal Bey⁴⁸ jandarma kuvvetini tezyid gibi ihtiyati tedbirlere başvurmakla beraber keyfiyeti merciine bildirmekten ve işgalin ref'ine çalışmaktan bir an hali kalmıyordu.

[Ayıntap'ın o zaman ki halini ve halkın halet-i ruhiyesini musavver olması (7) itibariyle dâhiliyeye yazılan telgraf-namenin bir suretinin aynen dercini faydalı buldum. (Zeyl no:1)]

Çok geçmeden düşmanın bu gece Maraş'tan çekildiği, Ermenilerin de peşlerine takılarak gittikleri haberi geldi. Bu haber Ayıntaplıların yüzünü güldürdüğü gibi cür'et ve cesaretlerini de arttırdı.

Bu hadise-i mes'üdeyi müteakip idi ki Maraş Mutasarrıflığı vekâletine tayinim hakkında merciimden emri aldım. Üç ay kadar devam eden müddet-i memuriyetimde şehir ve mülhakatta nizam ve intizamın tamamen iadesine, İstanbul Hükûmetiyle katı'-ı alaka edildiği 16 Mart 1920 (16 Mart [1]336)'dan itibaren Ulu Önder'den alınan direktifler dairesinde livanın müstakillen idaresine livadan çıkacak milletvekilleri intihabatının matlup surette icrasına muvaffak oldum. Artık Büyük Millet Meclisi kurulmuş, Maraş'ta da ahval-i fevkalade tamamen zâil olmuş olduğundan vekâleti, selefim tahrirat müdürü Cevdet Bey'e (8) devrederek Ayıntap'a avdet ettim.

Yolda Kılıç Ali Bey⁴⁹ ile karşılaştık. Sayırlığını⁵⁰ kopardığı Ayıntap'ı kendi mukadderatına bırakarak büyük işler başarmış bir kahraman tavr ü azametiyle ve Kayserili Hasan gibi bir kaç maiyetiyle Ankara'ya dönüyordu.

⁴⁷ Doğrusu mevaide (söz vermeler) olmalıdır.

⁴⁸ Antep Mutasarrıfı Celal Bey, TBMM tarafından 1.6.1924 tarihinde çıkarılan bir kanun ile Yüzellilikler listesinde 36. sırada yer almıştır (Sedat Bingöl, *Yüzellilikler Meselesi*, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1994, s. Ek-1. c.; Şaduman Halıcı, *Yüzellilikler*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir 1998, s. 24; Şerife Özkan, *Yüzellilikler and Süleyman Şefik Kemali: A Legitimacy And Security Issues*, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 100.; Erhan Metin, "1926-1928 Türkiye Tâbiyyetinden Çıkarılarak Sürgün Edilenler", *Çankırı Araştırmaları*, sayı: 2, 2007, s. 56.

⁴⁹ Asıl adı Emrullahzade Asaf olan Kılıç Ali Bey, 1890'da İstanbul Beşiktaş'ta doğmuştur. İstanbul Gedikli Küçük Zabit Mektebinden (Astsubay Okulu) 3 Mart 1906'da astsubay rütbesiyle mezun olan Ali Bey, görevlerindeki başarılarından dolayı 1909 tarihinde teğmen rütbesini almıştır. Milletvekili olarak da görev yapan Kılıç Ali Bey, 7 Haziran 1934 tarihinde askerlik mesleğinden emekli olmuştur. 14 Temmuz 1971 tarihinde vefat etmiştir. Hayatı ve aldığı madalyalar konusunda bkz. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 502-503. Anılarının yer aldığı, oldukça hacimli olan bir eserde doğum tarihi 1888 olarak gösterilmektedir (*Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları*, derleyen: Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2007, s. 13). TBMM'ye

Ayıntap'a vardığımda şehri iki kısma ayrılmış buldum. Garp kısmının teşkil eden Ermeni mahallatıyla Kürt Mahallesi Fransızlarla Ermenilerin yedinde, şark kısmı ise Türklerin elinde bulunuyordu. 1 Nisan 1920 (1 Nisan [1]336)'da yani Kılıç Ali Bey'in Maraş'tan kalkıp Burç'a* geldiğinin ve Ayıntap ileri gelenleriyle görüşüp anlaştığının ferdalarında hapishaneden kaçmak isteyen birkaç mahpus üzerine gardiyanlar tarafından istimal edilen silahın hariçte makes⁵¹ bulmasıyla şehirde başlayan hal-i muhâsamenin⁵², Ermenilerin bir türlü tarafımıza imaleleri mümkün olamaması yüzünden, önüne geçilememiş ve o tarihte başlayan savaş zaman zaman (9) kızışarak lehte ve daha ziyade aleyhte safhalar arz ederek sürüp gidiyordu. Düşman topçusundan birçok yerler harap olmuş, mevcut etibba⁵³ yaralılarımıza yetişemeyecek bir hale gelmişti.

Hemen köylülerden teşekkül edip Millî namı verilen tabur şehri dâhilden müdafaa ederken hariçte Ayıntap'ın şimaline düşen köylerde de iki taburdan mürekkep Maraş alayıyla* nefsi-i Ayıntaplılardan müteşekkil Yıldırım Taburu, bir makinalı tüfek bölüğü, Yüzbaşı Siret Efendi kumandasında bir şmayder cebel bataryası; I. Mülazım Kâmil Efendi bir Rus cebel takımı ve Mülazım Tevfik Efendi kumandasında 10,5'luk bir obüs topu bulunuyordu. Bütün bu kuvvetler, Binbaşı Hamdi⁵⁴ ve onun hastalanıp Kılıç Ali Bey'i takiben gitmesi üzerine Kuva-yı Milliye kumandanı unvanıyla Binbaşı Recep Bey* tarafından sevk ve idare ediliyordu. (10) Binbaşı Recep Bey kuvvetleri ise 22 Mayıs 1920 (22 Mayıs [1]336)'da Mra. De Buirre kuvvetleriyle Kilis yolu üzerinde Akbaba sırtlarında vukua gelen muharebeyi kaybedip ric'at etmesi üzerine şehrin cenup sırtlarında kâin olup Hamdi Bey zamanında büyük fedakârlıklarla

---

milletvekili olarak seçildiği 2. ve 5. dönemde vermiş olduğu özgeçmişinde doğum tarihi olarak 1305, 3. ve 4. dönemlerde ise 1306 tarihi geçmektedir (http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekilllerimiz_eski.sonuc..., erişim tarihi: 10.10.2013), (http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d03/ht_175_1_2.ve_5.pdf; http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d03/ht_175_1_3.ve_4.pdf). Kılıç Ali Bey, beş dönem Gaziantep milletvekili olarak TBMM'de görev yapmıştır (*TBMM Albümü 1920-2010*, 1. Cilt 1920-1950, Ankara 2010. 1. dönemi s. 14, 2. dönemi s. 96, 3. dönemi s. 149, 4. dönemi s. 201, 5. dönemi s. 260). Kılıç Ali'nin Antep havalisinde yaptığı faaliyetler konusunda bkn. S. Üzel, *Gaziantep Savaşı*.

⁵⁰ Milletvekili.

* Burç, Ayıntap'ın on on beş kilometre garbında büyücek bir köydür.

⁵¹ Doğrusu ma'kes olup "akseden yer, akis yeri" demektir.

⁵² İki taraf arasındaki düşmanlık.

⁵³ Hekimler, doktorlar.

* Bu alay, sonraları 25. Alay namını aldı.

⁵⁴ Asıl adı Ahmet Hamdi Bey'dir. 1874 yılında Sinop'ta dünyaya gelmiştir. 13 Mart 1899 tarihinde girdiği Harp Okulundan 9 Ocak 1902 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun olmuş ve ordu saflarına katılmıştır. Yarıbay rütbesini de alan Hamdi Bey, 7 Temmuz 1930 tarihinde yaş haddinden emekli olmuştur. Hayatı konusunda bkz. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 325-326.

* Recep Bey, [1]314'lü ve Manastırlıdır. 1879 tarihinde Manastır'da doğan Recep Yazıcıoğlu, 13 Mart 1896'da girdiği Harp Okulundan 24 Aralık 1898 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun olarak ordu saflarına katılmıştır. 20 Ağustos 1937'de emekli olan Recep Bey, 5 Aralık 1957 tarihinde vefat etmiştir. Hayatı konusunda bkz. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. II, s. 20-21.

ele geçirilmiş olan Kurbanbaba (Merabethane⁵⁵) Türbesiyle Mardin (Firzon) Eytamhanesi⁵⁶ de düşman eline geçerek şehir cenup cihetinden tekrar tamamen sarılmış oldu. Artık şehre tamamen hâkim olan düşman şehri geceli gündüzlü bombardıman ediyor, yıkılan evlerin, ölenlerle yaralananların hadd ü hesabı olmuyordu.

Ayıntap'ın mukadderatını omuzlarına yüklenmiş olan Ayıntap Heyet-i Merkeziyesi büyük ümitler beslediği Recep Bey kuvvetlerinin de akibetine şahit olunca bihakkın fütura düştü ve harice renk vermemekle beraber selâmeti Büyük Millet Meclisi'nden istimdatta aradı. Yağdırılan acıklı telgraflar neticesidir ki **(11)** Ulu Önder, Fransızların mümessil-i siyasileri Mösyö Robert de Caise ile mütareke müzakeratına mecbur oldu ve bin-netice tarafeyn arasında 30 Mayıs 1920 (30 Mayıs [1]336)'den mu'teberen⁵⁷ 20 günlük bir mütareke akdedildi.⁵⁸

Şerait-i mütareke Mösyö De Caise tarafından General Gouraud'ya yazılan ve Ulu Önderinde tasvibini iktiran eden merbutat arasında ilişik telgrafname suretinden müsteban olur.

Ahkâm-ı mütarekenin Maraş, Urfa ve Ayıntap livalarına taalluk⁵⁹ eden cihetlerinin Kilis'te General de Lamothe'la görüşülerek tanzim ve tatbikine Ulu Önder beni memur etti. Kilis'e hareketimden evvel her iki taraftaki üsera ve mevkufin adedini ve mahallerini tesbit edecek ve Ayıntap'a civar Fransız kumandanıyla ilk temasım neticesini kendilerine arz ederek talimat isteyecektim.

Bil-muhabere Fransızların Ayıntap'ta bir; Diyarbakır'da ikisi zabıt olmak **(12)** üzere 179, Urfa'da 17 yaralı, Maraş'ta da 146 esirleri olduğu ve bizden de Fransızlar nezdinde dokuzu

⁵⁵ İrfan Bey, metinde merabethane şeklinde yazmışsa da doğrusu "murâbithane" olmalıdır.

⁵⁶ Bu yetimhane İngilizler, tarafından şehrin güneyinde bulunan bir tepe üzerine yaptırılmıştır (Abadie, *Türk Verdünü Gazi Ayıntap*, s. 12).

⁵⁷ Yürürlükte olan.

⁵⁸ İmza edilen mütarekenin maddelerine gelince: 1- Pozantı ve Sis tahliye olunacak; buradaki kıtaat Mersin-Adana hattına sevk edilecektir. 2- Ayıntap şehri tahliye olunacaktır. Buradaki kıtaat Fransız ordugâhına gidecek ve Ermeni mahallatına karşı yeni hiçbir taarruz yapılmayacaktır. 3- Üsera (esirler) ile siyasi mevkûflar, Fransız memurlarıyla Ankara Hükûmet-i Askeriyesi arasında takarrür eden şekilde mübadele olunacaktır. Bu mübadele keyfiyeti ilk on gün zarfında yapılmış bulunacaktır. 4- Bâlâdaki husûsâtı icra maksadıyla 1. ve 2. Fırka kumandanlarıyla tesis-i irtibat edecek zabıtana emir verecek olan hükûmet memurları ile Adana valisi arasında serbestçe açık muhaberat yapılabilecektir. Maddeler için bkz. Abadie, *Türk Verdünü*, s. 96; Lohanîzâde Mustafa Nureddin, *Gazi Ayıntap*, s. 398. Bu mütareke Kilis'te Abdulkadir Salihoğlu'na ait Kefre Bahçesinde yazlık köşkte yapılmıştır (Şinasi Çolakoğlu, *Kilis Direniş-Kurtuluş Ve Sonrası, 1918-1921-1930*, Ankara 1991, s. 185-186). Bu köşkün resmi ekte sunulmuştur. Mütarekenin bu köşkte yapıldığına dair bilgileri ve köşkün resimlerini gönderen kıymetli arkadaşım Dr. Yarbay Mustafa Şahin Bey'e teşekkür ederim.

⁵⁹ İlişigi, ilgisi olma.

Kilis, dokuzu Ayıntap ve kırk ikisi de Maraş livasından olmak üzere cem'an yetmiş⁶⁰ mevkuf (tutuklu) bulunduğu anlaşıldı.

Ayıntap'ın tahliyesi hakkındaki nokta-i nazarları da anlaşılacak üzere Ayıntap garnizonu kumandanı Erkân-ı Harp Kaymakamı Abadie'nin kolej civarındaki karargâhına gittim. Fransızlarla görüşmesi lazım gelen Ayıntap Mutasarrıfı Celal Bey de beraber bulunuyordu.

Evvela tatil-i muhasamat⁶¹ başlangıcının 29 veya 30 Mayıs olacağına baş gösteren ihtilaf 30 Mayıs olacağına dair imza edilen bir itilaf-name ile bertaraf edildi. Ayıntap'ın tahliyesi mes'elesinde iki tarafın nokta-i nazarı çok aykırı idi. Abadie, Ermeni mahallatındaki Fransız postalarını geri çekmekle mütareke hükmünün yerine getirilmiş olacağını iddia ediyor, biz ise (13) şehir haricinde işgal ettikleri yerlerinde (Amerikan Koleji, Mardin eytamhanesi, Kurban Baba Türbesi, kolejin şarkındaki karargâh ittihaz ettikleri binalar ve Fransızların sipahi çiftliği namını verdikleri çiftçinin⁶² garafı⁶³ aksam-ı şehirden olmaları itibariyle tahliyelerini talep ediyorduk. Bidayette Abadie ile başlayan ve sonra tesadüfen Ayıntap'ta bulunan 2. Fırka kumandanı General de Lamothe'in iştirak ettiği bu müzakere bir türlü bir neticeye iktiran ettirilemedi ve vakitte gecikmiş olduğundan müzakerata Kilis'te devam edilmek üzere müfârekat⁶⁴ olundu.

Cereyan eden münâkaşattan Fransızların kolej ile yakınındaki karargâh ittihaz ettikleri binaları, tayyare meydanlarının mahfuziyetini temin ettiği için şehrin şimali garbisinde ve Ayıntap-Maraş şosesi üzerinde kâin çiftçi garafını katiyen terk etmek fikrinde olmadıkları, ancak şehrin cenubundaki Mardin eytamhanesi ile Kurban Baba'yı tarafımızdan da (14) işgal edilmemek şartıyla terk ve tahliye edebilecekleri anlaşılıyordu. İleri hatların takviye ve tahrip ettiğimiz köprülerin tamir edilemeyeceğini ifhâm⁶⁵ etmemize karşı da cephe ve cephe gerilerinde serbesti-i harekâtlarının hiçbir şekilde takyit⁶⁶ edilemeyeceğini bildiriyorlardı. Keyfiyeti olduğu gibi Büyük Şef'e yazarak talimat istedim. Gelen cevapta Fransızlarla tatil-i muhâsamattan beklenen gaye, Ayıntap muhitini serbest bulundurarak takviyesine imkân hazırlamak olduğundan Fransızların tahliye hususunda serd ettiği ve ısrar eyleyeceği his olunan

⁶⁰ Albay İrfan Durukan mevkuf sayısını 70 olarak verse de doğrusu 60 olmalıdır.

⁶¹ Düşmanlık.

⁶² Metinde çiftçinin şeklinde geçmektedir.

⁶³ Su dolabı (İleriki kısımda metnin orjinalinde * işaretiyle de gösterilmiştir. Burada dipnot atılmasının sebebi, ilk defa geçmesinden dolayıdır).

⁶⁴ Ayrılma, uzaklaşma.

⁶⁵ Anlatma.

⁶⁶ Doğrusu takyid olup, "kayıt ve şarta bağlama, şart koşma" anlamındadır.

nokta-i nazarın kabul veya adem-i kabulü halinde muvakkaten temin olunacak faide ile tekevvün⁶⁷ edecek mahzur arasında bir mukayese yapmayı bize bırakıyor ve bu hususta mutasarrıf ve kumandanla görüşerek neticenin derhal bildirilmesi emir olunuyordu.

Durum çok nazik idi. Mevcut cephaneye birkaç günlük bir harbi bile idâmeye **(15)** kâfi gelemecek kadar azdı. Düşmanın devamlı bir bombardımanı müteakip hücum-ı cebri ile şehri ele geçirmesi müsteb'ad⁶⁸ görülüyordu. Bu sebepten tatil-i muhâsamatın zaruri olduğunu ve müddet-i mütareke zarfında kuvvet, silah ve cephaneye yetiştirilmesini ve düşmanın tahassungâhlarını tahrip için bir batarya obüsün gönderilmesini rica ettik. Bunun üzerine devam-ı müzâkerât için beklediğim talimat geldi. Bunda tatil-i muhâsamattan evvel Pozantı'dan huruca teşebbüs eden Fransızlar, tarafımızdan mühim bir mağlubiyete ducâr edilmiş 9 zabıt, 550 nefer esir, 2 makinalı tüfek iktinân⁶⁹ edilmiş olduğundan Ayıntap'ın tahliyesinde kolej ve bir kısım Ermeni binalarının işgaline devam edilmesi şeklinin katiyen kabul edilmemesi, bilakis Fransızların Ayıntap şehrini tamamen tahliye etmelerinin ve çekilecekleri ordugâhlarının Ayıntap'ın cenubunda ve top menzili haricinde olmasının **(16)** talep edilmesi emir ediliyordu. 1 Haziran 1920 (1 Haziran 336)'de Kilis'e hareket ettim. Müteakip iki gün zarfında General de Lamothe'la bu mevzu üzerine hararetle münakaşalar oldu. Şehrin cenup sırtlarında kâin Kurban Baba Türbesi ile Mardin Eytamhanesinin tarafımızdan da işgal edilmemek şartıyla tahliyesine muvafakat ettiği halde ordugâhları olmak ve şehir harici bulunmak itibarıyla kolej ve civarındaki evlerle tayyare alanlarının emniyetini temin eden çiftçi garafının tahliyesine bir türlü yanaşmıyordu. Maa-haza ordugâhlarının top menzili haricine çıkarılması hakkındaki müddeayaatımızı⁷⁰ General Gouraud'ya yazacağını vaat etti.

Üsera mübadelesinde, esbab-ı siyasiyeden dolayı mevkuf olan eşhasın tahliyesi kaydının her iki tarafa şamil olduğunu bi'l-beyan Kuva-yı Milliye aleyhtarlığından dolayı mevkuf bulunan Türklerle Fransızlara hizmet ettiklerinden dolayı tevkif edilen teb'alarımızı talep ediyordu.

Tarafımızdan tahrip edilen köprülerin tamir ve ileri hatların takviye edilemeyeceğine **(17)** karşı da tarafeynin cephelelerinde ve cepheleleri gerisinde serbesti-i harekâta malik olacağını ve Fransız kumandanlığı bu serbestinin hiçbir surette takyidini kabul edemeyeceğini bildirdi.

⁶⁷ Var olma, meydana gelme, oluş.

⁶⁸ Uzak görülen, olacağı sanılmayan.

⁶⁹ Saklanma, gizlenme.

⁷⁰ İddialar, iddia olunan şeyler.

Cereyan-ı halden bahis ile Atatürk'e yazdığım telgrafi çekip cevabını getirmek üzere refakatimde bulunan I. Mülazım Mustafa Efendi'ye tayyare ile Ayıntap'a gönderdim. Gelecek cevaba intizarın ve müzakeratın inkıta'ya uğraması ihtimaline binaen Fransızlar nezdinde bulunan mevküfünimizin kurtarılmalarına hasr-ı gayret ettim.

Kilis'te Fransızlar nezdinde birisi tahsildar olmak üzere dokuz mevkufumuz vardı. Bunların derhal bize teslimlerini talep ettim. Görüştüğümüz günün ferdası (ertesi) sabahı bir zabıt refakatiyle esirleri hükûmete getirdiler. Cümlesinin çehresinde Türklüğe yakışan bir vakar ile mütarafık⁷¹ asar-ı sürur⁷² his olunuyordu. Azm-i millî sayesinde kurtulmuş olduklarını anlattığım (18) vatanın bu öz evlatları, hükûmet önünde biriken halkın coşkun tezahüratıyla hürriyetlerine kavuştular.

Haziranın dördüncü günü öğleye doğru idi ki Kilis kasabasının dairen-madar⁷³ Fransız kıtaatı tarafından sarılmakta olduğunu gördüm. Mes'elenin ne olduğu merakında iken Fransız istihbarat zabiti Binbaşı Multuer nezdime gelerek Yüzbaşı Kâzım namında birisinin maiyeti süvari bölüğüyle ve hayvanları nallatmak bahanesiyle kasabaya girdiğini ve bu halin ahkâm-ı mütarekeye mugayir olduğundan bölüğün derhal çekilmesine emir vermeliğimi General de Lamothe'in rica ettiğini söyledi. Kâzım Efendi'nin kim olduğunu anlayıp müdahaleye vakit kalmadan bölük efradının silah ve hayvanları alınarak tevkif edildikleri haberi geldi. Aynı zamanda Kilis Kuva-yı Milliye kumandanı Polat⁷⁴ imzasıyla alınan bir tezkere ile de bu bölüğün kendilerine mensup olduğu ve mütareke-i hazıradan (19) bi'l-istifade hem hayvanatı nallatmak ve hem de mümkün olursa cuma namazını eda edip avdet etmek üzere Fransız kumandanıyla bi'l-muhabere kasabaya dâhil oldukları, ancak Fransız kumandanından gelen cevap metninin Fransızca yazılmış olmasından anlaşılabilmesi ve bölüğün kasabaya dâhil olurken hiçbir taraftan mümânaat görmemesi hadise-i müessifenin vukuuna sebebiyet verdiği ileri sürülerek

⁷¹ Refakat, arkadaşlık eden, beraber bulunan.

⁷² Sevinç.

⁷³ Çepeçevre.

⁷⁴ Polat Bey ve arkadaşları, Kurtuluş Savaşı'nın sonuna kadar Kilis-Kürt Dağları, Antep ve Maraş havalisinde sürekli olarak Fransızlara baskınlar yapmışlardır. Asıl adı Kâmil olan Polat Bey'e bu bölgede Polat Paşa diye hitap edilirdi. Polat Bey'in yapmış olduğu başarılı faaliyetlerden dolayı Kilis Belediye Meclisi, 13 Ocak 1924 tarihli bir karar ile, kendisine fahri hemşehrlik unvanını vermiştir. Polat Bey'in adına izafeten, Gaziantep İl Genel Meclisinde alınan karar neticesinde 5 Kasım 1927 tarihinde, Kilis'e bağlı Mümbiç Bucağı, Polateli ve bu havalide bulunan Cerik Köyü de Polatbey olarak değiştirilmiştir (*Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, 4. c., Atase Yay., Ankara 2009, s. 89). Yüzbaşı Kamil (Polat) Bey, 1889'da Niksar'da doğmuştur (Mustafa Şahin ve Cemile Şahin, "Kilis Askerlik Şubesi Reisi Sakallı Ahz-ı Asker Binbaşısı Mahmut Bey'in Birinci Dünya Savaşı (Gazze Cephesi)'na Giden Askerlere Yaptığı Konuşma ve Kilis Askerlik Şubesi'nin Kilis Kuvay-ı Milliyesine Katkıları", *Kilis Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 2, S. 3, Haz. 2012, s. 77). Polat Bey'in Kilis'teki faaliyetleri konusunda bkz. Erdinç Gülcü, "Millî Mücadele Döneminde Kilis", *Kilis Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 2, S. 3, Haz. 2012, s. 1-37.

muamele-i vakıanın tashihine delâletine rica olunuyordu. General de Lamothe'a yazılan dokunaklı bir iki tezkere ile mes'ele istenilen şekilde hal ve fasıl oldu (dosyası ilişiktir).

Bu işler olup biterken Ayıntap'a gönderdiğim refakat zabiti Mustafa Efendi de Ankara'dan beklediğim cevabı hamilen avdet etti. Gelen cevapta "Ayıntap'ın top menzili dâhilinde hiçbir Fransız ordugâhının bulunması taviz olunmuyordu. Şimendifer hattının cephe üzerinde bulunan aksamında Fransızların hiç **(20)** bir surette tamirat yapmalarına müsaade edilmiyor, Türklerden Fransızlara hizmet ettiklerinden dolayı mevkuflar kimse olmadığı, maa-haza olsa dahi bu adamlar Fransızlara hizmet etmekle kendi vatanlarına hıyanet etmiş olduklarından hiçbir suretle af ve ıtlak edilemeyecekleri, Teb'amız olan Ermeniler miyanında bu gibi sebeplerden tarafımızdan tevkif edilmiş eşhas varsa bunları Türklerin ulüvv-i cenabının⁷⁵ yeni bir misali olmak üzere hiçbir cezaya çarpmayarak iade edilebileceği ve bu mesâil hal olunmadan üsera meselesine temas edilmemesi ve cevab-ı red alınırca avdet etmeliğim" emrolunuyordu.

Nokta-i nazarımızı Generale bildirdim. Cevaben: Gouraud'dan talimat almak üzere ayın dördünde tayyare ile Beyrut'a gönderdiği Binbaşı Rochas henüz avdet etmediği cihetle talimat vüruduna kadar bir şey söyleyemeyeceğini beyan etti. **(21)** Ben de 6 Haziran sabahı gelecek posta tayyaresini de beklerim, yine de cevap verilmezse Ayıntap'a dönerim, dedim.

6 Haziran sabahı Beyrut'tan beklenen tayyare geldiği halde bir ses seda çıkmadığını görünce Generale bir veda-name yazarak Kilis'ten ayrıldım.

Fransızlar bundan telaşa düştüler ve arkamdan biri jandarma ve diğer ikisi telsiz ve tayyare ile aynı mealde üç mektup gönderdiler. Jandarma ile çıkardıkları mektup 6-7 Haziran gecesi saat birde geceyi geçirmekte olduğum Küçük Ma'sara* karyesinde elime ulaştı. De Lamothe bu mektubunda Binbaşı Rochas'ın General Gouraud'nun cevabını haricden [6 Haziran 1920 (6/6/336)] avdet ettiğini, binaenaleyh bu sefer kat'i neticeye iktiran edeceğinden ümitvar olduğu müzakerata tekrar başlanabileceğini yazıyor ve nereye ne zaman bir otomobil göndermeliğini arzu ettiğimi rica ediyordu. **(22)** Maâlnin itmân-bahş görülememesi ve Erkân-ı Harp reislerinin Beyrut'tan avdetini müş'ir⁷⁶ mektubun elime geç vasıl olması için öğleden sonra saat üç buçukta jandarmaya teslim edilmesi ve esna-yı müzakerede, kolejin

⁷⁵ Âlicenaplık, kerem, cömertlik.

* Kilis-Ayıntap şosesi üzerinde bir köy.

⁷⁶ Haber veren, bildiren.

tahliyesine emir gelmesi halinde bütün techizat ve levazımatları orada müdahhar⁷⁷ olduğundan tahliyenin zamana mütevekkil olduğu yolundaki beyanatları bizi müzakere ile oyalayarak Katma'da tahşîd⁷⁸ ettikleri kuvvetlerle görülerek başka işleri için zaman kazanmak istedikleri anlaşılıyordu. Bu sebepten derhal verilen ve mektubu getiren jandarmaya tevdiyan gönderilen cevapta mektuplarının geciktirilmesindeki maksadın anlaşılmadığı tarzında ihtisatımı⁷⁹ ima ile beraber evvel ve ahir olan nokta-i nazarımızın ve bilhassa Ayıntap'ın tamamen tahliye ve ordugâhlarının cenuba top menzili haricine çekilmesi şıkkı kabul edilmiş ise inbasını ve mütarekenin ilk on günü geçmek üzere olduğundan devam-ı müzâkeratın Ulu Önder'den alacağım yeni (23) talimata mütevekkil olduğunu bildirdim.

Cereyan-ı halden Atatürk'ü haberdar etmekle beraber iade-i muhasemat lazım ise Kilis'e azimet ve avdetimde icra ettiğim tetkikata göre Kilis'in şimalinde kâin Re'sül-Osman Tepesi düşman ordugâhına hâkim olduğundan bir gece yürüyüşü ile mezkûr tepe tutulup da şafakla bir baskın ateşi açılacak olursa düşmana azim zayıat verdirileceğinin muhakkak olduğunu da ilave ettim.

7 Haziran akşam üzeri Kilis'ten gelen tayyare Küçük Ma'sara'dan de Lamothe'a yazdığım mektubun cevabını getirdi. Bunda de Lamothe, Hristiyanlar aleyhinde hiçbir mukabele-i bi'z-zarar ve hiçbir ceza tatbik edilmeyeceğine dair vermiş olduğumuz söze itimaden Ayıntap kumandanı kaymakam Abadie'ye ayın sekizi öğleden evvel Ermeni mahallesindeki kuvvetleri çekmesini emrettiğinden mütareke-namenin mevadd-ı mündericesinin kendilerine (24) taalluk eden aksamının denilen günde ifa edilmiş olacağını ve başkumandan Generalin emirleri Ayıntap ordugâhı meselesinin hallini imkânsız bırakmadığını ve bizi Kilis'e götürmek üzere bir otomobil gönderildiğini yazıyordu.

Generalin bu mektubunun muhteviyatı da tatmin edici mahiyette görülmediğinden keyfiyet Ulu Önder'e arz ile talimat istedim. Gelen cevapta askeri ve siyasi bazı tedabir emir buyruluyor ve devam-ı müzakerede Ayıntap'ta sükûneti idame için tahliyede kabul ettirebileceğim şekilde iktifa edilmesi tavsiye olunuyordu. Ermeni mahallatının işgali işini hükûmet-i mahalliye ile kuva-yı milliye kumandanlığına havale edip üsera mübadelesine mütarekenin ilk on gününde tarafımızdan da başlanmış olmak için Fransızların Ayıntap'ta bulunan tek bir neferlerini kendilerine teslim ettirdikten ve tercihen yarahlardan olmak üzere elli

⁷⁷ Metinde mudahhar şeklinde geçmektedir. Müdahhar "yığılmış, birikmiş" anlamındadır.

⁷⁸ Asker toplama.

⁷⁹ İhtisâs (hissetme, duyma) kelimesini çoğul olarak kullanmış.

kişilik bir esir kafilesinin Arappınar'da Fransızlara teslimi hususunda (25) Urfa mevki kumandanlığına bir de telgraf yazdıktan sonra Kilis'e hareket ettim. Bu sefer Kilis'te müddet-i ikametim Haziranın onundan on altısına kadar altı gün sürdü. Bu müddet zarfında Cerablus'ta bulunan esirlerimiz bila-müşkülât tahliye ettirildikte Maraş ve Osmaniye'den alıp götürdükleri eşhas için bunların I. Fırka mıntikasında Adana'da olduklarını ve Adana'nın Osmaniye'den itibaren cenupta olan muvasalası, Osmaniye'nin tarafımızdan mahsus olması dolayısıyla münkatı olduğundan esirlerimizin ancak Beyrut-Halep tarihiyle Kilis'te cem ü teslim edebileceklerini ileri sürerek uzatıcı bir siyaset takip ettikleri ve Ayıntap'ın kâmilten tahliyesi hususundaki metâlibatımıza da zerre kadar yanaşmadıkları görülünce münfail bir tavır takınarak celseyi terk ettim. Son günlerde Ermenilerin Adana havalisinde ahali-i İslamiye'ye reva gördükleri mezalim üzerine Ulu Önder tarafından (26) General Gouraud'ya yazılan telgraf-name mealinde bir de protesto çekilerek Ayıntap'a avdet ettim.

Esirlerini kurtaramamış olmaktan mütevellit endişeden ziyade takip ettikleri maksadı mahsus sebep ile Ayıntap'ta silah patlamasını arzu etmeyen General de Lamothe arkasından Erkân-ı Harp reisleri Binbaşı Rochas'ı saldırdı.⁸⁰ Ayıntap'a muvasalatında Binbaşı Rochas'ın beraberinde getirdiği General de Lamothe'in tezkereleriyle karşılaştım. Rochas ferdası günü nerede ne zaman görüşebileceğimizin inbasını rica ediyor, General ise itilafperverliğini ispat için Mardin eytamhanesiyle Kurban Baba'nın tahliyesine muvafakat ettiğini ve tahliye işini tanzim ve Fransız ordugâhının hudutlarını takarrür ettirildiği şekilde tahdit için Binbaşı Rochas'ın gönderildiğini bildiriyordu. Ferdası sabah (17 Haziran [1]920) Rochas'la buluştuk ve evrak arasındaki 17 Haziran [1]920 tarihli itilaf-nameyi akdettik.

(27) İşbu itilafname mucibince Kurban Baba, 17 Haziran saat 19'da, Mardin İngiliz Eytamhanesi 18 Haziran saat 12'de tahliye edilmiş bulunacak, buradaki siperler imha edilecek ve bunlar tahliyeleri anından itibaren bertaraf kalacaktır.

Kolej ve civarındaki hanelerle çiftçi garafı* Fransızların taht-ı işgalinde kalacak ve fakat hudutlar itilafnameye bitişik krokide gösterilen sahanın dışına çıkılmayacaktır.

Ayıntap-Maraş ve Ayıntap-Kilis yollarının Fransız ordugâhına düşen aksamından her iki taraf seyyanen istifade edebilecekti.

⁸⁰ "Saldırdı" kelimesi, burada "gönderdi" manasında kullanılmıştır.

* Garaf, su dolabı demektir.

Münferit tüfek ateşi muhasamatın şüru'una değil ancak mütekabil tahkikata mahal verecekti.

Fransızların ordugâh hudutları haricinde kalan mezarlarının silahsız ameleler tarafından tanzimine müsaade olunacak; Sağur⁸¹ çayı ile Tayyare (28) meydanlarının cenup hududu arasındaki mesire mahallinden Ayıntap halkı serbestçe istifade edebilecekti.

Görüldüğü üzere işbu itilafname ile Fransızlar dar bir çember içine alınmış, buna mukabil şehir geniş bir nefes almış bulunuyordu.

Mardin Eytamhanesiyle Kurban Baba sırtlarının, düşmanın her eline geçişinde görülen azim zararlardan dolayı nötralize edilmesi lehimizde bir hareket olduğu gibi Ayıntap-Maraş ve Ayıntap-Kilis yollarının düşman ordugâh mıntıkası içine düşen aksamından serbestçe istifade edebilmeliğimizde düşmanı yakından keşf ü tetkike imkân verecek faidesi vardı.

Mütareke müddeti bitmek üzere olduğu halde henüz cephaneye ihtiyacımız bile temin edilememiş olduğundan vuku'bulacak münferit tüfek ateşinin ancak karşılıklı tahkikata mahal vermesi, daha ziyade bizim (29) işimize yarar bir madde olduğunda şüphe yoktu.

Bu işler olup biterken 18-19 Haziran nısfü'l-leylinden⁸² itibaren bütün Fransız cephesinde muhasamatın tekrar başlayacağına dair Büyük Millet Meclisi Riyaseti'nin 17 Haziran tarihli şifre telgrafnamesi gelip çattı. Bunda esbab-ı mucibe olarak Fransızların tatil-i muhasamat için takarrür ettirilen mukaveleye riayet etmedikleri ve mütarekeden maksatlarının esirleri kurtarmak ve aleyhimizde yapmakta oldukları taarruz istihzâratını⁸³ ikmal etmek için vakit kazanmak olduğu; tatil-i muhasamattan sonra ekâbir-i memurin ve eşraf ile birçok masum İslamları tevkife devam ettikleri ve ahali-i İslamiyeye karşı Ermenilere katliam yaptırılmaları ve iade ettiğimiz üsera adedinde mevkufin iade etmemeleri suretiyle mukarrerâta⁸⁴ fiilen muhalefet ettikleri bildiriliyor ve bundan (30) ma'da tatil-i muhasamat etmeliğimizden bil-istifade ansızın Ereğli'ye asker çıkararak memleketimizin bir noktasını daha işgal edecekleri ileri sürülerek şimdiye kadar tarafımızdan verilmiş olan esirlerden başka hiçbir Fransız esirinin iade edilmemesi emir buyuruluyordu.

Fransızların Urfa'da toplanan iki yüze karib (yakın) esirlerinden tercihen yaralılarından mürekkep elli kişilik bir kafiye akdemce Fransızlara teslim edilmiş, üst tarafının tesliminde ise

⁸¹ Bugünkü Saçur çayı olmalıdır.

⁸² Gece yarısı.

⁸³ Hazırlıklar.

⁸⁴ Kararlar.

uzatıcı bir hatlı hareket takip edilmekte bulunulmuş idi. Ahiren Binbaşı Rochas'la yapılan itilafnameyi müteakip vaki rica ve ısrarlar üzerine mütebaki esirlerinin de Arappınar'da Fransızlara teslimleri Urfa mevki kumandanlığına yazılmıştı. Ulu Önder'in telgrafı gelince derhal Urfa'ya yazılarak bunun önüne geçildi ve keyfiyet bu suretle makam-ı müşârunileyhâya arzedildi. (31)

Mütareke müddeti bittiği halde Ayıntap'ta sükûnetin ihlali her iki tarafında işine gelmiyordu. Bu hal Temmuz nihayetlerine kadar devam etti durdu.

Temmuz sonlarına doğru Ayıntap mıntika komutanlığına tayin edildiğime dair Adana cephesi kumandanı Hayri⁸⁵ imzasıyla bir emir aldım. İki üç gün sonra da mntıkada istihdam edilmek üzere Kurmay Binbaşı Faik* ile üç zabıt vekili geldi.

Kumandanlık işleriyle henüz meşgul olmaya başlamıştık ki Maraş'tan cenup cephesi kumandanı Miralay Selahattin⁸⁶ imzasıyla Ayıntap'taki düşmana karşı harekât-ı taarruziyeye geçilmesine dair bir telgraf aldık. Heyet-i merkeziye ile bil-istişare mevcut kuvvetle düşmanı muhkemce yerleşmiş olduğu mevzilerden söküp atmak şöyle dursun, şehir müdafilerinin (32) elinde birkaç günlük müdafaaya yetecek cephaneye bile mevcut olmadığını yazarak Ayıntap'a gelip vaziyete yakından tetkik buyurmalarını rica ettik. Ferdası günü Selahattin Bey'in Sam'a* geldiğini haber aldık. Heyet-i Merkeziye reisi Ferit ve erkân-ı harbisi Faik Bey'le birlikte kalkıp giderek kendilerine Erikçe ile Dülluk Baba arasındaki boyun noktasında mülâkî olduk. Düşman mevâzı'na (mevzilerine) ve Ermeni mahallatının düşman mevâzı'ıyla olan münasebet ve

⁸⁵ Kurmay Yarbay Mehmet Hayri Bey, 6 Eylül 1920'de Adana Cephesi Tümen Komutanlığına atanmıştır (*Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi*, 4. c., Atase Yay., Ankara 2009, s. 175-176). Mehmet Hayri Bey, 1874 yılında İstanbul'da doğmuştur. 29 Nisan 1893'te girdiği Harp Okulundan 28 Ocak 1896 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Albay rütbesini de alan Hayri Bey, 19 Kasım 1931'de emekli olmuş, 11 Mart 1933 tarihinde de vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkn. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. 1, Atase Yay., Ankara 2010, s. 166-167.

* Halen nerede olduğunu bilmiyorum

⁸⁶ Asıl adı Mehmet Selahattin Adil olan Selahattin Bey, 18 Ocak 1883 tarihinde İstanbul Küçük Mustafa Paşa'da doğmuştur. 14 Mart 1897'de girdiği Harp Okulundan 17 Ocak 1900 tarihinde teğmen, devam ettiği Harp Akademisinden ise 6 Ocak 1902'de kurmay yüzbaşı olarak mezun olmuş ve ordu saflarına katılmıştır. 29 Eylül 1923 tarihinde kendi isteği ile emekli olan Selahattin Adil Paşa, bir dönem milletvekilliği de yapmıştır. Selahattin Adil Paşa, 27 Şubat 1961 tarihinde vefat etmiştir. Hayatı ve aldığı madalya ve nişanlar konusunda bkn. *Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve daha Üst Kademedeki Komutanların Biyografileri*, Yayına Hazırlayanlar Hülya Tokar, Nurcan Aslan, c. III, Atase Yay., Ankara 2009, s. 146-148; Başka bir çalışmada, Selahattin Adil Bey'in 1882 tarihinde doğduğu belirtilmektedir. 1950-1954 yılı IX. Yasama Döneminde Demokrat Parti'den Ankara milletvekili seçilip TBMM'de görev yapmış ve 7.7.1953 tarihinde istifa etmiştir (*TBMM Albümü 1920-2010*, 2. c. 1950-1980, s. 543). Selahattin Adil Paşa'nın babası Adil Paşa'dır (1847-1905). Kendisi 1882 yılında doğduğunu belirtmektedir. Paşa'nın hayatı ve hatıraları konusunda kapsamlı bilgi için bkn. Selahattin Adil, *Hayat Mücadeleleri Selâhattin Adil Paşa'nın Hatıraları*, Zafer Matbaası, İstanbul 1982. Milletvekili olduğu dönemde vermiş olduğu özgeçmişinde doğum tarihi olarak 1882 tarihi yer almaktadır (http://www.tbmm.gov.tr/eyayin/gazeteler/web/mazbatalar/tbmm/d09/ht_1549_1_9.pdf, erişim tarihi: 15 /10/2013).

* Sam, Ayıntap'ın 15 km. kadar şimali garbisinde bir köy.

civariyetine nazar-ı dikkatlerini celbederek silah patlatılmadan evvel aceze, nâsın, sabi, subyanın (sıbyanın) şehirden uzaklaştırılarak kesafet-i nüfusun tahfife; şehri müdafaa eden Yıldırım ve Milli taburlarının cephane ihtiyaçlarının temini ve hariçteki kuvvetlerin takviyesiyle beraber bol mermili beş obüs bataryasının celbi lazım geleceğini arzettimse de bilmem (33) ne gibi bir mülâhaza ve sebebe müstenid⁸⁷ olarak muhasamatın hemen başlamasını iltizam buyurdular. O halde düşman askerlerini her sabah talime çıkarıyor; talimde iken bastıralım dedim, muvafık buldular. Ona göre tertibat alındı ve 29 Temmuz sabahı baskın ateşiyle başlayan taarruzla Ayıntap'ta muhâsamât (harp) yeniden başlamış oldu.

Bugünkü muharebenin tafsilatıyla mıntıka kumandanlığından çekildiğim tarihe kadar geçen vakayı-i harbiyi, Fransızların Kolonel Andrea kumandasında Akçakoyunlu tarikiyle gelen ve bir sürü kol ve katarla her sınıf silahtan mürekkep iki alay kadar tahmin edilen kuvvetlerinin Ayıntap'ı tarz-ı muhasarası ağır ve hafif toplarla günlerce bila-fasıla (fasılasız) devam eden bombardımandan ve tanklarla sınıdıkları taarruzlardan şehirde hâdis olan elim vaziyet, bilhassa (34) cephanesizlikten şehrin sükûtuna ramak kalmışken her tarafa yazarak ve her çareye başvurarak toplamaya muvaffak olduğum millî kuvvetlerle muhasaranın suret-i nef'iyle şehir cephane ithali keyfiyetleri merhum Lohanlı Mustafa Nuri'nin Gazi Ayıntap Müdafaaası nam eserinde (sahife 118-179) ber-tafsil yazılı olduğu için burada tekrarını bi-lüzum buldum.

Kuvvetlerimiz Heyet-i Merkeziyece iâşe olunuyordu.

Şehir dâhilinde yaralananlar dâhilde tesis edilen hastanelerde tedavi ediliyor, hariçte yaralananlar ise Maraş'a gönderiliyordu.

Ayıntap'ın mücadele tarihine ait yedimde mahfuz kalan evrakı kâmilten takdim ediyorum.

Mıntıka kumandanlığına ait evrak ve dosyalar bunları tutmakla mükellef olan Erkân-ı harbisi Binbaşı Faik'le halefim Yarbay (35) Hüsni* Bey'e devredilmiş olduğundan mezkûr evrakın onlardan aranılmasını arz eder ve bu surette de yazıma nihayet veririm, 29/7/937.

Mütেকaid (Emekli) Kurmay Albay İrfan Durukan

314-10.

⁸⁷ İstinad eden, dayanan.

* B. Hüsni [1]313'lüdür, Avâkıb-i ahvalinden malûmattar değilim. İrfan Durukan, Hüsni Bey'i fazlaca tanımasa da asıl adı Hüseyin Hüsni Bey'dir. 1879 tarihinde İstanbul'da doğmuştur. 22 Nisan 1894 tarihinde girdiği Harp Okulundan 1896 tarihinde teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. Albaylık rütbesine de yükselen Hüsni Bey, 16 Kasım 1927'de emekli olmuştur. 23 Ocak 1937 tarihinde, 58 yaşında, vefat etmiştir. Hayatı ve aldığı madalyalar konusunda bkz. *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Alay ve Tugay Komutanlarının Biyografileri*, c. I, s. 269-271.

(36)

Heyet No: I

7 Şubat sene 336 ve 6970/87 tel.

Dâhiliye Nezâretine

Fransız kuvve-i işgaliyesi buraya gelip İngilizlerle devir yapmakta iken müştereken verdikleri beyannamede Fransızların da İngilizler gibi asayişin nigh-bânı⁸⁸ olacaklarını beyan ettikleri halde İngilizlerin şehâdetleriyle sabit olduğu üzere burada asayiş mütarekeden beri tamamıyla hükümrân iken buradaki Fransızların Türk bayrağına ve mukadderatına tecavüz suretiyle an'anat-ı milliye ve diniyeye taarruz birkaç şahsı katletmeleri yüzünden temin-i asayiş yerine ihlal-i asayişe müstakillen sebep olacakları anlaşılmiş ve aynı suretle Maraş'a hareket ederek bir gün orada sokak muharebeleri (37) vücûda getirerek binlerce Türk'ün ölmesine, attıkları toplarla yüzlerce hanenin yıkılmasına ve sayısız kadın ve çocukların yaralanmasına sebebiyet verdiklerini evvel ve ahir arz eylemişim.

Vakar-ı millilerini muhafaza ve sükûtu idameyi kendisine bir vazife bilerek netayic-i mukarrereyi intizar eden efrad-ı milletin kanına canına taarruz ve ırz ve namusuna tecavüz bu Fransız efradıyla kendi himayelerine alınıp şımarttıkları Ermeni efradına karşı gene itidâli denilen hareket-i hemişe⁸⁹ muhafaza etmek isteyen Ayıntap Müslümanları komşuları bulunan Maraş'ın hal-i hazırı elemi ve kendilerinin maruz kaldıkları dinî ve şahsî tecavüzatı reyelayn⁹⁰ gördüklerinden dolayı artık hissiyat-ı muhafazakârilerini kaybedebilmek ve bin-netice Ayıntap sahası da Maraş muhit-i fecîne dönmek ihtimali altında pek muzdarip bulunmaktadır.

(38) Memleketin İslam halkı şu hallerin tazyikatı tahammül-fersâsı⁹¹ altında inlemekte iken Kilis'ten bila-haber Ayıntap'a gelmekte olan iki Amerikalının Kilis-Ayıntap şosesine sarkan eşhas-ı mechûle tarafından katledildiğini haber almasıyla daha fazla bir keder ve mateme düşmüştü. Asayiş nigh-bânlığı vazifesiyle buraya geldiğini beyan ettiği halde ahval-i maruza ile asayiş ihlal etmeye yeltenen Fransız kumandanının idaresizliği yüzünden bozulmaya yüz tutan asayişin istikrarı elde bulunan ve bütün merkezi livanın inzibat ve asayişinin nigh-bânı bulunan yüz kadar mevcutlu jandarma kuvvetiyle mümkün olamayacağı anlaşıldığından ve

---

⁸⁸ Gözcü, bekçi.

⁸⁹ Daima, her vakit, her zaman.

⁹⁰ Aslı "re'ye'l-ayn" olup "kendi gözüyle görerek" anlamındadır.

⁹¹ Tahammül bırakmayan.

derhal fazla tahsisat havalesinin celbi de müteassir⁹² görüldüğünden ücret-i maktûa-i şehriyeleri (aylık peşin ücretleri) şimdilik cemiyet-i İslamiye'den verilmek üzere jandarmaya kuvvetiz-zahr⁹³ olarak iki yüz elli neferin müsta'celen kayıt (39) ve istihdamıyla bozulmak üzere bulunan asayiş-i memleketin idamesine geceli gündüzlü çalışılmakta ve bir taraftan da Amerikalıların katilleri kemal-i germî ile taharri⁹⁴ ve takip olunmaktadır. Şu kadar ki Fransız kumandanının beceriksizliğinden ve kayd ü kabul ettiği Ermeni gençlerine de fazla yüz vermesinden tahaddüs edip Türklerin kalbini tamamıyla rencide eyleyen tecavüzatın ve şimdiye kadar husûlüne sebebiyet verdiği hadisât-ı elimenin birer birer kendilerinden aranılması, buranın da Maraş'a döndürülmemesi esbabının temini için asayiş-i idame etmek üzere geldiği halde bilakis asayiş-i ve intizamı ihlale amil-i yegâne olan Fransız kuvve-i işgaliyesinin sür'atle buradan kaldırılması hakkında teşebbüsât-ı siyasiyede bulunulmasını sabırsızlıkla istirham eylerim.

Ayıntap Mutasarrıfı Celal.

(40) NOT: Celal Bey, Burdur ilbaylığından⁹⁵ mütekaid olup halen Üsküdar'da Selimiye caddesinde 3 nolu hanede ikamet etmektedir.

Mumaileyhle İngilizlerin Ayıntap bidâyet-i işgallerinden, mülkiye müfettişliğiyle Ayıntap'tan ayrıldığı Temmuz 1920 (Temmuz 336) nihayetlerine kadar hükûmetle İngiliz ve Fransızlar arasında ve gerekse makamat-ı resmiye ile cereyan etmiş bil-umum muhaberatın birer suretleri mevcut olduğundan tarih-i harbin tahririnde medarı olur mülahazasıyla celplerini arz eylerim.⁹⁶

Sonuç

İrfan Bey, Antep'e ilk olarak 11 Eylül 1915 tarihinde Antep Askerlik Dairesi Başkanlığına atanmıştır. Mayıs 1917 tarihinde Antep'te teşkil edilen, Menzil Mıntıka Müfettişliğine getirilmiştir. Bu yılın Ağustos ayı ortalarında Antep ve Maraş livaları dâhilinde eşkıya takibine memur edilmiştir. Bir süreliğine Maraş Mutasarrıflığına vekâleten, 9 Şubat 1920 tarihinde atanan İrfan Bey daha sonra bu görevden alınmıştır. 6 Temmuz 1920 tarihinde yeniden Antep Askerlik Dairesi Başkanlığına atanmıştır. 1920 Temmuz ortalarında Adana Cephesi Komutanlığının emriyle, ilave olarak Antep Mıntıkası Komutanlığı da uhdesine verilmiştir.

⁹² Güç, zor.

⁹³ Arkayı tutan, arkada bulunan, icabında yardıma yetişecek, imdada hazır asker.

⁹⁴ Arama, araştırma.

⁹⁵ Vali.

⁹⁶ ATASE Arşivi, Kutu No: 55, Gömlek no: 53, tarih: 13. 1. 1336 (13 Mart 1920).

Mondros Mütarekesi'nden sonra Antep'in İngilizler tarafından işgal edildiği sıralarda Yarbay İrfan Bey, Antep Askerlik Dairesi Başkanı'dır. İşgalden sonra İngiliz Binbaşı Mils tarafından teslim edilmesi istenen silahları teslim etmeyerek köylere naklettirmesi ve bu silahların, şehrin Fransızlar tarafından işgal edildiği dönemde, yapılan mücadelelerde kullanılması oldukça önemlidir.

Antep Harbi'ni çalışan araştırmacılar için, o dönemde şehrin işgali sırasında vazifeli olarak şehirde bulunması, İrfan Bey'in hatıratına ayrı bir önem katmaktadır. Şimdiye kadar yapılan Antep Harbi ile ilgili çalışmalarda İrfan Bey'in hatıratının kullanılmamış olması, ciddi bir eksiklik olmasa da işgal sırasında yetkili olarak görevde bulunuyor olmasından dolayı, hatıratın kıymetini arttırmaktadır.

İrfan Bey'in, Fransız işgali sırasında, Millî Müdafaa Cemiyeti üyeleriyle yapılan toplantıda direniş stratejisi konusundaki önerileri kabul edilerek uygulanmıştır. Bu durum, şehrin Fransızlara bir yıl kadar direnmesini sağlamıştır.

Kaynaklar

Arşiv Vesikası

ATASE Arşivi, Kutu No: 55, Gömlek no: 53, Tarih: 13. 1. 1336.

BOA. HR. SYS, 2543/8.

BOA. HR. SYS. (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Nezareti Siyasi), 2465/63, 11.2.1921.

MSB Arşiv Müdürlüğü'nün 11 Temmuz 2013 tarih ve 3380-13 sayılı yazıları.

Eserler

Abadie, (1339). *Türk verdünü Gazi Ayıntap (Ayıntab'ın Dört Muhasarası)*. (çev. Necmeddin). Matbaa-i Askeriye, Dersaadet.

Adil, S. (1982). *Hayat mücadeleleri Selâhattin Adil Paşa'nın hatıraları*. İstanbul: Zafer Matbaası

Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin anıları. (2007). (drl. Hulusi Turgut). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yay.

Bingöl, S. (1994). *Yüzellilikler meselesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.

- Birinci, A. (2001). *Tarih yolunda yakın mazînin siyasî ve fikrî ahvâli*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Birinci Dünya Savaşı'na katılan alay ve daha üst kademedeki komutanların biyografileri*, (2009). Yayına haz. Hülya Toker, Nurcan Aslan, C III, Ankara: Atase Yay.
- Çevikel, N. (2010). Çanakkale muharebelerine dair gayriresmi yeni bir belge: hâtîrât-ı esâret. *History Studies*, 2(3), 85-123.
- Çolakoğlu, Ş. (1991). *Kilis direniş-kurtuluş ve sonrası, 1918-1921-1930*. Ankara.
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Gömeç, S. (1989). *Millî mücadelede Gaziantep*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Gülcü, E. (2012). Millî mücadele döneminde kilis. *Kilis Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 1-37.
- Gürsel, A. (2013). Millî mücadele döneminde Gaziantep savunması ve Şahinbey. *Asia Minor Studies Dergisi*, 1(1), 53-63.
- Halıcı, Ş. (1998). *Yüzellilikler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İnce, H. İ. (2004). *Millî Mücadele'de Kilis*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kütükoğlu, M. S. (1997). *Tarih araştırmalarında usûl*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Lohanîzâde, M. N. (1340-1342). *Hubb-i istiklâlin abidesi Gazi Ayıntap müdafaası*. İstanbul: Matbaa-i Milli.
- Metin, E. (2007). 1926-1928 Türkiye tâbiyyetinden çıkartılarak sürgün edilenler. *Çankırı Araştırmaları*, 2, 49-78.
- 08 Mayıs 2014 tarihli Nüfus Kayıt Örneği.
- Okay, M. O. (1997). Hâtîrat. *TDVİA*, 16, 445-449.
- Özkan, Ş. (2005). *Yüzellilikler and Süleyman Şefik Kemali: a legitimacy and security issues*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Öztoprak, İ. (2002). "Türkiye'nin işgali ve millî direniş hareketleri" *Türkler*, C XV, Yeni Türkiye Yay., 583-605, Ankara.

- Öztürk, A. (1994). *Milli Mücadele'de Gaziantep*. Kayseri: Geçit Yay.
- Öztürk, B. (2011). Tanzimat yazarlarına göre hatırat türü. *TÜBAR*, XXIX, 303-317.
- Pamuk, B. (2009). *Bir şehrin direnişi: Antep savunması*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Şahin, M. ve Şahin, C. (2012). Kilis askerlik şubesi reisi sakallı ahz-ı asker binbaşısı Mahmut Bey'in Birinci Dünya Savaşı (Gazze Cephesi)'na giden askerlere yaptığı konuşma ve Kilis Askerlik Şubesi'nin Kilis kuvay-ı milliyesine katkıları. *Kilis Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 72-82.
- Şemsettin Sami (1987). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TBMM Albümü 1920-2010*, 1. C, 1920-1950, Ankara 2010.
- TBMM Albümü 1920-2010*, 2. C, 1950-1980.
- Türk İstiklal Harbi'ne katılan alay ve tugay komutanlarının biyografileri*, C I (2010). Ankara: Atase Yay.
- Türk İstiklal Harbi'ne katılan alay ve tugay komutanlarının biyografileri*, C II (2010). Ankara: Atase Yay.
- Türk İstiklal Harbi güney cephesi*, 4. C (2009). Ankara: Atase Yay.
- Ünler, A. N. (1969). *Türkün kurtuluş savaşında Gaziantep savunması*. İstanbul: Kardeşler Matbaacılık.
- Üzel, S. (1946). *Gaziantep savaşının iç yüzü I, (Gaziantep savaşı ve Kılıç Ali)*. Kayseri: Sümer Matbaası.
- <http://www.tbmm.gov.tr/eyayin>.
- www.gaziantep-bld.gov.tr/eski-baskanlarimiz.html (Erişim tarihi: 07/09/2013).

Ekler

[معاملات نایب دہ مقبرہ قطعہ یا مامورین]
تعلقہ اصابتی سبیلک لہذا کی سہ ماہی اولیٰ قطعہ مامورین

قولہ و جزیری	فہ	اسم	محمود علی بیگ
فرقہ	از میر احمد علی بیگ	وسیلک اسم	جماعت
آلہ	تاریخ تولد	۱۹۰۵	
طہار	قولہ اولیٰ یا ملکہ	۱ / مارچ / ۱۹۱۴	
بارک	تاریخ نصیب	۱ / مارچ / ۱۹۱۵	
ہا قلم	مملکت	استانبول	
صنعتی	مدرسہ	خام باب	
تہ	میلادی	۱۹۱۴ - ۱۹۱۵	

۱۹۱۱

دفع	مذہبی	مشاغل و امیداری	مذہب و مشاغل و امیداری	مشتق استنباط	اداری و سہ ماہی اولیٰ
بیت	شاہ	شاہ	شاہ	شاہ	شاہ
دارالحدیث					

تاریخ	محل	تاریخ سابق	محل سابق	اداری و سہ ماہی اولیٰ	مشتق استنباط	اداری و سہ ماہی اولیٰ
۱۹۱۶	سید احمد علی بیگ	۱۹۱۵	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ
۱۹۱۷	سید احمد علی بیگ	۱۹۱۶	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ
۱۹۱۸	سید احمد علی بیگ	۱۹۱۷	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ
۱۹۱۹	سید احمد علی بیگ	۱۹۱۸	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ
۱۹۲۰	سید احمد علی بیگ	۱۹۱۹	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ	سید احمد علی بیگ

ASLININ TIPKI ÇEKİMİDİR

Sadık Emre KARAKUŞ
Svl.Me.(MS.2007-GN.118)
Belge Araştırma Uzmanı
19/07/2013

Ek: 1- 1341 senesine ait sicil kaydı.

Kilis'te mütarekenin yapıldığı köşke ait resimler.